

Специјални део Грађанскога Права, III: Породично право, 1923.

Садржај

Увод

Брачно Право

Постанак и престанак брачног односа

Постанак брачног односа

Брачне препреке

Престанак брачног односа

Поступак у брачним парницама

Закључење и престанак брака странаца у Србији

Закључење и престанак брака неправославних лица наших поданика у земљи и у опште у иностранству

Правна дејства брачнога односа

Дејства брачнога односа у лично правноме погледу

Дејства брачнога односа у имовинско правноме погледу

Права и дужности родитеља и деце

Постанак родитељског односа

Брачни родитељски однос

Усвојење (адопција грађанска или адоптивна филијација)

Ванбрачни родитељски однос

Дејства родитељског односа

Брачни родитељски однос

Ванбрачни родитељски однос

Престанак родитељског односа и очинске власти

Заштита дечијих права

Старатељско право

О старатељству у опште

Старатељство над малолетницима

Постанак старатељства над малолетницима

Права и дужности које собом доноси старатељство

Породични савет

Престанак старатељства

Тужбе за заштиту потраживања из старатељског односа

Специјални случајеви старатељства над малолетним лицима

Старатељство над пунолетним лицима

Уредник: ~~Др. Милош Пантић~~ бр. 181

1 Јануар 1923 год.

Београд.

ШТАМПАНО КАО РУКОПИС.

По предавањима г. Жив. М.
Перића, проф. Универзитета

Специјални део Грађанскога Права

III

ПОРОДИЧНО ПРАВО

БЕОГРАД

Банкарска Штампарија — Космајска ул. 28.

1923.

САДРЖАЈ

	Стр.
Увод	3
Брачно Право	4
Постанак и престанак брачног односа	5
Постанак брачног односа	10
Брачне препреке	11
Престанак брачног односа	13
Поступак у брачним парницама	13
Закључење и престанак брака странаца у Србији	16
Закључење и престанак брака неправославних лица наших поданика у земљи и у опште у иностранству	16
Правна дејства брачног односа.	16
Дејства брачног односа у лично правноме погледу	18
Дејства брачног односа у имовинско правноме погледу	33
Права и дужности родитеља и деце	33
Постанак родитељског односа	38
Брачни родитељски однос	44
Усвојење (адопција грађанска или адоптивна филијација)	44
Ванбрачни родитељски однос	45
Дејства родитељског односа	50
Брачни родитељски однос	50
Ванбрачни родитељски однос	53
Престанак родитељског односа и очинске власти	53
Заштита дечијих права	56
Старатељско право.	
О старатељству у опште	
Старатељство над малолетницима.	
Постанак старатељства над малолетницима	58
Права и дужности које собом доноси старатељство	63
Породични савет	70
Престанак старатељства	71
Тужбе за заштиту потраживања из старатељског односа	77
Специјални случајеви старатељства над малолетним лицима	77
Старатељство над пунолетним лицима	80

Jur. b.
39298

СПЕЦИЈАЛНИ ДЕО ГРАЂАНСКОГА ПРАВА

III. Породично Право.

У В О Д

Породично право је скуп свих ових приватно правних норма којима су регулисани породично правни односи, као и сва права и обавезе, које из ових проистичу.

Основа Породичноме праву је породица.

Сам израз породица има један шири и један ужи значај. У оном ширем смислу под породицом се подразумевају сва она лица, који су везана сродством, тј. која имају заједничко порекло. То је појам који изражу породица даје и § 55. Грађ. Зак. који вели: „Под именом родбине (породице, фамилије) разумевају се претци са свима својим потомцима, били они у заједници или одељени..“

У ужем смислу под породицом се подразумевају само родитељи са њиховим директним потомцима.

У обичају нашега народа, а с обзиром на ово, лежи и деоба на тако звану инкогниту и задружну породицу, деоба, о којој ће доцније бити више речи.

Како породица бива заснивана браком, то се Породично Право на првоме месту бави браком и као грађанском и као црквеном институцијом, у колико је овај други квалитет од правне релеванције.

Породично право дакле, на првоме месту има да испита услове за заснивање брака, за тим његово дејство у личном и материјалном погледу, — и на послетку услове његовога престанка, природним или правним путем; као и последице које отуда наступају.

Брак као трајан животни одношјај има увек за последицу рађање деце.

Рађање деце заснива непосредне и самосталне фактичке животне односе између родитеља и деце, које право претвара у правне одношаје и регулисава их нарочитим законским прописима о правима и дужностима родитеља и деце.

Али рађање деце врло је често последица и таквих животних одношаја, који се не заснивају на браку.

Jw. b.
39298

И о оваквој деци, ванбрачној деци, законодавац је повео рачуна, регулишући и њихова права из таквог ванбрачног родитељског односа.

И ако су деца готово редовно последица брака, ипак је могућно, да у једноме браку ове и не буде.

У оскудици оваквога природнога потомства, законодавац је усвојио институт вештачкога, грађанскога сродства, адопцијом или усвојењем деце, институт који је у породичноме праву такође особено регулисан.

Природно је, да се родитељи брину и старају о својој деци све док ова не буду способна за самостални живот, што је законодавац претпоставио, да код мушких наступа са пунолетством а код женских са удајом. Ово је у првome реду дужност очева. Али, како може наступити могућност, да родитељи, односно отац умре пре него што код његове деце наступи способност за самосталан живот, то се законодавац постарао и за овакав случај. Оваквој деци до њиховога пунолетства, до навршене 21 године, поставља се старатељ који о њима и њиховоме имању има да води бригу и старање.

Али, ова заштита врло често је потребна и пунолетним лицима са извесним за право важним квалитетима, као душевне болесни, распикуће, одсутни итд. — те се и оваквим лицима може поставити старатељ.

Постављање старатеља и вршење старатељства чине сдржину Старатељског права.

Тако породично право садржи: 1-о Брачно право, које чине скуп оних приватно правних нормама, које регулишу односе међу супрузима; — 2 о Право родитеља и деце, које регулисава односе између родитеља с једне и њихове деце, односно њихових потомака с друге стране, — и 3-е Старатељско право, које регулисава односе између старатеља с једне и лица њиховој управи поверених с друге стране.

Међутим ваља имати на уму, да породични односи нису чисто лични, већ да они у многоме модификује имовно правне односе чланова породице.

Отуда и деоба породичнога права на лично Породично право и имовно Породично право.

Део први. — Брачно право.

Напоменули смо већ, да је брак основа свима породичним односима.

Заједнички живот, полна заједница, двају лица разного пола, постојала је и пре, него што су црква и право до-

шли да ту заједницу консакрирају. Кансакрирајући институт брака, ни црква ни право нису створили ништа ново, — они су просто усвојили једно фактичко стање, дајући му само облик, који потпуно одговара његовој унутрашњој суштини.

Али усвојивши брак и давши му једну нарочиту форму, и црква и право не признају ни једну другу сличну заједницу као црквени односно правни институт.

У току времена, уз првобитни циљ брака, задовољење људног нагона само у браку, као законом признате форме за то, — дошли су и нови циљеви брака, који су његову важност све више повећавали, као узајамна потпора супруга, дужност на љубав и верност и т. д.

Позитивна законодавства, схватајући брак као основу породице, а ову као основу државе, — поклонили су институцији брака врло велику пажњу, те се с тога у свима модерним Грађ. Законима налазе и врло многе и врло опширне одредбе о браку.

Постанак и престанак брачног односа

Постанак брачног односа.

Закључење брака. — Брак је, као што смо већ напоменули основ свима породичним односима.

По § 60. Грађ. Зак. брак је уговор између два лица различитог пола, којим она изјављују „да желе неразлучно живети, заветујући се уједно на вековечиту љубав и на ненарушиву верност.“ — Као што се види, легална дефиниција брака је више морална него правна.

Сам брак по истом законском пропису бива засниван венчањем.

Али, како вели §. 61. Грађ. Зак. пре венчања бивају обично разговори и договори између младожење и девојке и његова и њенога рода, са уговарањем поради брака, у који су ради — ступити, а покрај овога или за овим бива обележје, дарови и уздарје.

Разговори ови и дарову, немају, по §. 62. Грађ. Зак., иста никаква следства на брак, ако се неби закључио, но овако даривани немогу с другим лицем у преговоре брачне упустити се, док примљени дар одступајућа страна не врати.

Веридба, као прва предходна фаза у закључењу брака, као што се види, нема никаквога правнога значаја, нити обавезује заручнике. Чак се ни уговорена казна, на случај одступања, не би могла захтевати.

Друга предходна фаза закључења брака, то је брачни испит, о коме § 63. Грађ. Зак. каже: „За тим следује брачни испит, који бива пред својим свештеником, начином одређеним од духовне власти.“

Правне последице испита јесу у томе, што се испитана лица не могу упуштати у нове брачне уговоре, док се од испита духовном влашћу не разреши (§ 64. Грађ. Зак.); — за тим, што одустанак од испита, даје невиној страни право на накнаду трошкова, као и евентуалне штете (§. 65. Грађ. Зак.), али, ако су обе стране невине, онда свако своју штету носи (§. 67. Грађ. Зак.).

Не могу бити испитана, или ако су испитана, испит не важи, лица, код којих постоји узрок, због кога црква брак и венчање забрањује (§ 68. Грађ. Зак.).

Међутим, и ако, као што смо видели, испит има извесних правних последица, ипак по § 66. Грађ. Зак. страна која драговољно неће, не може се натерати да у брак ступи.

Закључење самога брака, то је један правни посао. И као год што је право сваки правни посао условило извесним погодбама, тако је и код закључења брака поставило извесне услове. Ти су услови двојаки: материјални, који чине суштину самога посла и формални, у којима се правни посао споља манифестује.

а. Први услов за закључење брака јесте, да су лица која брак закључују разнога пола (§ 60. Грађ. Зак.).

б. Други услов за закључење брака, то је способност лица, која брак закључују. Неспособни су да закључе брак младићи пре навршене 21 и девојке пре навршене 15 године. Али у извесним приликама, епископ може дозволити ступање у брак младићима који су навршили 15 и девојкама које се навршиле 13 година (§§ 69. б. и 72. Грађ. Зак.). — Малолетници који нису навршили 18 година не могу ступити у брак без дозволе родитеља или татора. — Али ни малолетници који су навршили 18 година не могу ступити у брак без ове дозволе или дозволе општинске власти. (§ 69. в. Грађ. Зак.). — Код малолетника који су навршили 18 година, али су под старатељством, потребно је одобрење старатељског судије (чл. 75. Зак. о старатељству). — За ванбрачно дете ово одобрење даје хранитељ место родитеља (§ 142 Грађ. Зак.).

Неспособна су да ступе у брак душевно оболела лица (§§ 69. в. и 74. Грађ. Зак.).

Неспособна су да ступе у брак трајно неспособна лица за полни сношај. Привремена неспособност за полни сношај не чини дотично лице неспособним да ступи у брак. (§§ 69. г. и 75. Грађ. Зак.).

Неспособна су да ступе у брак лица, која се већ налазе у браку (§ 69 а. Грађ. Зак.).

Неспособна су да ступе у брак лица хришћанске вере са лицима нехришћанске вере (§ 69-и Грађ. Зак.).

Сродници у степенима сродства у којима је црква забранила брак, неспособни су да ступе у брак (§ 69 ј. Грађ. Зак.). — По прописима не могу ступити у брак: сродници у правој линији без обзира на степен сродства; сродници у побочној линији до осмог степена закључно, али из седмог и осмог степена могу ступити у брак по добивеном благослову; духовни сродници у правој линији без обзира на степен и сродници по тазбини до петог степена закључно.

Не могу ступити у брак лица осуђена због међусобног браколумства (§ 69. к. Грађ. Зак.).

Не може ступити у брак лице које је осуђено за то, што је радило о глави своје супругу (§ 69. л. Грађ. Зак.).

Не може у брак ступити девојка силом отета, док се у слободу не поврати (§§ 69. е. и 76. Грађ. Зак.).

Не може у брак ступити злочинац осуђен на робију, или заточење за време издржавања казне (69. з. Грађ. Зак.).

Не могу у брак ступити свештеници ни манаси од ђакона па до епископа (§ 93. Грађ. Зак.).

Официри, подофицири и редови не могу ступити у брак без надлежног одобрења.

Разведена жена не може, ако је трудна, ступити у брак пре порођаја; ако је трудноћа неизвесна онда девет месеци од дана развода брака, а ако вештацима, докаже да није трудна, шест месеци од дана развода брака.

Удова, не може ступити у брак девет месеци по смрти супруга, а ако вештацима докаже да није трудна, онда шест месеци по смрти супруга (§ 105. Грађ. Зак.).

Не могу ступити у брак лица којих је брак разведен, али са забраном поновног ступања у брак (§ 101. Грађ. Зак.).

У четврти брак може се ступити само са архијерејским благословом; а ако се у четврти брак ступи без овога, важност брака зависи од одлуке архијереја.

в. Трећи услов за закључење брака, то је слободан пристајање на закључење брака.

Заблуда о лицу са којим се брак закључује чини брак ништавним само кад се је услед преваре у заблуду дошло (§ 69. ж. Грађ. Зак.).

Преварен, који је друго желео, а друго му је лице подметнуто, није дужан задржати га. Ако се не тужи но се својевољно склони нека му буде и брак нека је тврд, вели § 77. Грађ. Зак.

Исто тако слободан пристанак искључује факат, ако је друго лице подметнуто и невина страна докаже, да знати није могла, и да је одмах како је дознала, тужила се (тач. 6. § 93. Грађ. Зак.).

У осталом, преварени чим за превару сазна, треба по § 77 Грађ. Зак., одмах да престане са вршењем брачне дужности и да поднесу тужбу; јер ако продужи брачни живот, сматра се да је пристао.

Слободан пристанак на закључење брака искључује и насиље.

На захтев присиљене стране уништава се брак, ако су на закључење брака натерани отмицом, ако су заплашени и страхом нагнани (§ 69. е. и тач. 3. § 93. Грађ. Зак.).

г. Четврти услов је нарочита, закона форма за закључење брака.

Брак долази у ону групу формалних или свечаних правних послова, за чију важност закон тражи, да буду закључени у форми строго законом прописаној.

Ту нарочиту форму у којој се по нашем праву има закључити брак, прописују §§ 79 и 91 Грађ. Зак.

По § 60. Грађ. Зак. брак се закључује: „...венчањем чрез свештеника а по пропису православне цркве... почем се... пред два или три сведока изјасне.“

А по § 91. Грађ. Зак.: Закони брак свршује се у цркви, у време црквом за то прописано, пред два или три сведока, заједно са обручењем, и у свему сходно правилима и обредима православне цркве. Само по нужди може се венчање изван цркве свршити, на другом пристојном месту“.

У нас дакле важи црквени брак, — на супрот извесним земљама које су увеле грађански брак, закључен пред грађанским властима.

Пре венчања дужан је парохијски свештеник огласити лица која желе ступити у брак, на начин како је то црквена власт прописала, у цркви, у три једно за другим следећућа правнична дана (§ 83. Грађ. Зак.).

Циљ оглашењу је, да би се могле дознати евентуалне препреке браку, пошто је највероватније, да ће парохијани ове увек једни о другима знати.

Они заручници, који би у чију парохију са стране дошли неће моћи бити ни испитани ни оглашени, ако за ово не донесу потребне доказе (§ 84. Грађ. Зак.). У пракси се у овоме циљу траже: уверење општинскога суда о безбрачности, крштеница и дозвола од иначе за дотичну личност надлежнога парохијскога свештеника, коме су лични односи дотичне личности, несумњиво најбоље познати.

Сваки парохијанин има моралну дужност, да надлежном свештенику јави ако зна за какву препреку браку оглашених лица (§ 85. Грађ. Зак.).

Али, оглашавања не мора бити, ако надлежни архијереј да своје опроштење од оглашења (§ 83. Грађ. Зак.).

Ако се за време оглашења или и при самом венчању открије каква препрека браку, свештеник неће смети извршити венчање. већ је дужан такав случај доставити својој духовној власти (§ 86. Грађ. Зак.).

Свештеник, који, кад не постоји опроштај, архијерејски изврши венчање без оглашења, одговара. И то, ако се покажу такве препреке, да се не могу ни архијерејским благословом отклонити, онда се брак оглашава за ништаван, а свештеник се кажњава по § 141. Кан. Зак., као и заручници и сведоци, ако су за препреку знали. — Ако је пак препрека таква, да се може отклонити архијерејским благословом, онда брак по добивеном благослову остаје у важности, а кривци се кажњавају (§ 90. Грађ. Зак.).

По прописно извршеном оглашењу и кад нема никаквих препрека браку, — може се тек приступити закључењу брака. Закључење брака бива венчањем.

Венчање извршује као црквену тајну, свештеник, пред два или три сведока (кум, стари сват и девер), у цркви, или изузетно ван цркве на другом пристојном месту, у свему по првилима и обредима православне цркве.

Свештеник који је венчање извршио, дужан је по венчању сваки брак у књигу венчаних увести, забележивши име и презиме венчаних, њихових родитеља и кума, њихово стање и место обитавања, дан венчања, с додатком који им је брак и потписом свештеника, који је венчање извршио (§ 92. Грађ. Зак.).

Поданици краљевства, од којих је ма једна страна православне вере, правно важно могу према решењу од 9. децембра, 1853. год. (код § 60. Грађ. Зак.), закључити брак само на исти начин, као што је изложено за случај кад су обе стране православне. Све наведено, према томе, важи и за овакве смешане бракове.

Поданици краљевства хришћанских неправославних вера закључују бракове по прописима својих дотичних вера, пред својим свештеником.

Поданици краљевства мојсијеве вере закључују бракове пред својим свештеницима по прописима мојсијеве вере, — с обзиром на Правила о уређењу Београдске јеврејске црквеношколске општине.

Поданици краљевства мухамедовци закључују бракове по прописима мухамедове вере.

За оне поданике краљевства који не припадају никаквој (при знатој) верској заједници, нема прописа о форми ступања у брак. И ако њихове дотичне вере немају о томе никаквих прописа, — онда би у сваком конкретном случају ово питање било врло споро.

Брачне препреке.

Видели смо напред који су услови за пуноважно закључење брака.

Брак код кога недостаје један од изриком законом набројаних услова неважан је. Та неважност једног брака, услед недостатка кога од услова, мора бити судском пресудом констатована.

Сама пак неважност брака може бити апсолутна или релативна, према томе, да ли неважност брака диктују интереси јавнога поретка или једне од заинтересованих страна.

Узроци за апсолутну ништавност брака јесу: 1. ако је који од супруга већ био у браку. — 2. ако момак није навршио 15 ни девојка 13 годину, — 3. ако је једно од лица која су у брак ступила нехришћанске вере, — 4. ако су лица, која су у брак ступила сродници у степенима црквом строго забрањеним, — и 5. ако је у брак ступило лице, које је осуђено због тога, што је своје супругу о глави радило (рач. 1., 2., 8., 9., и 10. § 93. Грађ. Зак.).

Узроци за релативну ништавност брака јесу: 1. ако је брак учињен са бесомучним или лудим, — 2. ако је брак учињен са неспособним и немоћним за извршавање брачне дужности. — 3. ако је друго лице подметнуто, и невина страна докаже, да знати није могла, и да је одмах како је дознала тужила се, — 4. ако је брак закључен са злочинцем на робију или заточење осуђеним, за време казне, или с лицем, које је учинило злочинство пре брака, али је после овога за исто осуђено на робију или заточење (тач. 3, 4., 5, 6 и 7. § 93. Грађ. Зак.).

Код присуства узрока за апсолутну ништавност брака, важно је то, да тражење уништења оваквога брака не подлежи застарелости, ка и да је сасвим равнодушна ствар то, да ли је која страна знала о узроку ништавности или не.

Право на захтевање уништења брака у случајевима узрока за апсолутну ништавност, имају како надлежне власти по званичној дужности, тако и заинтересована лица, па и сви они који би ма по каквом односу (нпр. као евентуални наследници) имали интереса да се дотичан брак за ништаван огласи.

Лице које напада извештан брак по узроку његове апсолутне ништавности, не мора доказивати (чак и кад је један од супруга) да за тај узрок у моменту закључивања брака није знало.

Код присуства узрока за релативну ништавност брака ствар већ стоји друкчије.

Кад супруг и после сазнања за узрок релативне ништавности брака, продужи брачни живот, онда се сматра да се одрекао свога права, нападати важност брака (§ 76. и тач. 6. § 93. Грађ. Зак.). — Кад умре лице коме као супругу припада право тражити уништај брака по основу узрока релативне ништавности, онда нико други (ни наследници) више то право нема. — Супруг који сазна за узрок релативне ништавности свога брака, има права да се одрекне свога права контестирања важности брака. — Право на контестирање важности брака у случају присуства узрока релативне ништавности, застарева за три године од дана, кад је дотично лице за узрок релативне ништавности дознало, — а у сваком случају по истеку 24 године од дана закључења брака (§ 937. Грађ. Зак.).

Сем супруга, и његових законских заступника у случају његовога малолетства, трећа лица немају право контестирати важност брака у случају узрока релативне ништавности.

Кад се брак уништи одлуком надлежне црквене власти, онда се сматра као да никада није ни постајао. Деца из оваквога брака сматрају се за безбрачна, само што су родитељи, по општем правилу из § 119 Грађ. Зак. дужни овакву децу издржавати.

Престанак брачног односа.

Брачни однос може престати на два начина, природним и правним путем. Брачни однос престаје природним путем смрћу једнога од супруга; правним путем, брачни однос престаје разводом брака. Пуноважно закључени брак може се развести само из узрока изриком у закону побројаних.

Ови узроци су по § 94. Грађ. Зак.: 1. даказана прелуба којом је супружанска верност нарушена, — 2. редња о глави своје супругу дејствовањем убитачним средствима (на пр. и заразном болешћу) противу живота његовог; као и онда, ако је само знала једна страна о таквом злом умишљају и дејствовању другог противу супруга, и открила није, — 3. злочинство супругом једним учињено због кога је казна узаконена и судом над њим изречена на заточење или робију дуже од осам година, — 4. ако једна страна од хришћанске вере одступи, — и 5. неизвесно и злоковарно одсуство.

Ако би који супруг у ropство пао, или бв по своје послу са знањем власти куда отишао, па га је нестало, и неби се могло доказати, да је своју супругу у злој намери напустио, онда заостали супруг по истеку 6 година има права тражити развод брака. Духовни Суд ће преко нована и преко власти

позвати одсутног супруга, и ако се овај за годину дана не јави, не нађе или не предстане, развешће брак; ако се одсутни супруг доцније јави, он има права или свога брачног друга натраг узети, или по дозволи у други брак ступити (§ 95. Грађ. Зак.). Ако би који супруг, без знања и допуштења власти из отаџбине побегао, и незнано куда тумарнуо или с намером да свога супруга изневери удалио се, онда заостали супруг, у првome случају после четири, а у другоме после три године има право тражити развод брака, Суд ће, пошто одсутнога позове преко новина и преко власти, чак и кад би се сазнало место бављења одсутнога супруга, брак развести, и осталој страни ако докаже своју невиност, као и то, да није узрок удаљењу супруга, дозволиги ступање у други брак. Одсутни супруг, ако се после овога јави, не може овај брак нападати (§ 96. Грађ. Зак.).

Ако жена у оваквом случају мужевљева осуства, без поступања по горњим прописима, у други брак ступи, појављени супруг може је или натраг захтевати, или тражити, да се њихов брак разведе, што и бива, ако своју невиност докаже. Овако исто бива и са мужем, ако би му жена у ropство пала, или иначе осуствовала (§ 79. Грађ. Зак.).

Сем ових бракоразводних узрока Закон о црквеним властима у чл. 218. предвидео је још један мешовити случај. Ако суд у парници за развод брака, нађе, да нема довољно основа, да се брак разведе, али има места, да се досуди одвојени живот, па се муж и жена у року од пет година не измире, епархијски ће духовни суд посме тога рока, на захтев обе парничне стране, развести брак. Својом начелном одлуком, Касациони суд је оно „на захтев обе парничне стране“, протумачио тако да се у томе случају брак разводи, на захтев ма које парничне стране.

Бракоразводна брачна парница има дејства ех нипс, тј. брак се сматра разведеним од дана пресуде Вел. Духовног Суда.

Деца у разведеноме браку рођена сматрају се за брачну, као и она, која је жена за 300 дана после развода родила (§ 113. Грађ. Зак.).

Разведени супрузи могу, ако хоће поново ступити у брачни живот, и ово бива без икакве формалности, сем архијерејског благослова. (Одлука Архијерејског Сабора СБр. 32).

Што се тиче деце разведених супруга, ту је у првome реду меродаван њихов узајамни споразум. Ако се они у томе не би могли сложити, или ако старатељски судија не би у интересу деце друкчије наредио, то женска деца до навршене седме а мушка до навршене четврте године остају код мајке на

храни и нези, па за тим код оца. Ако је мати сиротна, на оцу је терет издржавања деце; ако је отац сиротан, а мати је имућна, онда овај терет лежи на њој. (§§. 113 и 118. Грађ. Закона.).

Поступак у брачним парницама.

За брачне парнице надлежан је епархијски духовни суд, који извиђа и суди брачне парнице по службеној дужности, или на тужбу супруга или супруге или обојих.

При извиђању и пресуђењу брачних парница епархијски духовни судови се имају придржавати прописа Закона о поступцима судским у грађанским и кривичним делима, у колико Законом о црквеним властима није друкчије наређено.

Тужба за развод брака изјављује се свештенику у чијој парохији стално живи муж. Ако је муж жену оставио, па се налази на страни, или се незна где је, тужба се изјављује свештенику, у чијој парохији жена стално живи. Тужилац је дужан навести законе узроке за развод или уништења брака, време кад је извршено венчање и именовати децу, ако их има и колико којем детету има година. Ово важи и за брачне парнице, које се воде по службеној дужности.

Свештеник ће одмах саветовати тужилачку страну, да се са својим супругом помири. Ако ово саветовање остане без успеха, свештеник ће три пута једно за другим позивати завађене супруге и мирити. Између свакога мирења има да прође по осам дана. Ако и после свега тога тужилац остане при тужби, свештеник ће обе стране упутити окружном протопресвитру, односно београдском и нишком, са извештајем о три пут чињеном мирењу и узроцима са којих се тражи развод брака.

Кад муж стално живи у парохији окружног протопресвитра, или протопресвитра београдском и нишком, мирења од три пута врши протопресвитарски капелан.

Кад завађени супрузи предстану протопресвитру он ће и сам покушати да их измири. Ако у овом мирењу не усне упутити завађене супруге епархијском духовном суду са извештајем својим и парохијскога свештеника.

Протопресвитри и парохијски свештеници дужни су тачно придржавати се начина и средства прописаног Архијерејским Сабором, за саветовање и мирење завађених супруга.

По брачним парницама у којима се тражи уништење брака нема место предходноме мирењу.

Надлежна полициска власт дужна ће бити упућивати ради мирења, парохијском свештенику или окружном протопресвитру,

односно београдском и нишком, ону парничну страну, која им на позив њихов није хтела сама предстати.

У брачним парницама надлежни је епархијски духовни суд оне епархије, у којој муж стално живи. Ако је муж жену оставио, па се налази на страни, или се не зна где је, онда је надлежан епархијски духовни суд оне епархије, у којој живи жена.

Епархијски духовни суд позива завађене супруге преко надлежне полицијске власти.

Парнична страна која без оправданог узрока, на позив не предстане епархијскоме духовноме суду, па би се због тога морао одредити други престанак, дужна ће бити да накнади трошак и дангубу другој парничној страни.

Парничкој страни која је изван отаџбине, а зна се њено место пребивања, доставља се позив преко Министарства Спољних Послова. Ако у одређено време не престане, поставља јој се заступник, с којим се парница свршава, а решење или пресуда доставља јој се опет преко Министарства Спољних Послова.

Ако није познато место пребивања парничке стране, позваће се преко службених новина три пута, па ако не предстане за годину дана, поставиће јој се заступник и с њиме парница окончати.

Ако су супрузи који су брачну парницу повели малолетни, епархијски духовни суд поред њих, позваће и њихове законите заступнике. Ако сви не би хтели или не би могли доћи, одредиће се малолетницима заступници.

Парничне стране дужне су лично предстати епархијскоме духовноме суду, осем случајева напред побројаних у којима има места заступништву, тј. у случају одсуства у иностранству. — Брачне стране не могу имати заступнике код духовних судова, осем случаја малолетности.

Епархијски духовни суд, кад му завађене стране предстану покушаће и сам, да их помири, па ако не успе наставиће даљи рад. Покушај мирења и резултат завешће се у протокол епархијског духовног суда. И ово мирење изостаје у парницама за уништење брака.

У брачним парницама епархијски духовни суд претходно ће расправити: 1. хоће ли парничари за време парнице живети раздвојено или не, — и 2. припада ли жени издржавање за време трајања парнице, и код које ће парничне стране за то време деца становати. — Величину овог издржавања одређују грађански судови по Грађан. Законику.

Епархијски духовни суд, кад нађе за потребно, може сведоке и вештаке испитивати и преко надлежних грађанских судова.

У парницама брачним у опште, нема места поравнању мужа и жене о разводу или уништају брака, а тако исто узроци са којих се по закону брак разводи или уништава не могу се доказивати признањем супруга или његовом главном заклетвом (§ 855. Грађ. Зак.).

Ако би се у парници за уништење брака сазнало, да је брак незаконито закључен, али је та незаконитост од мање важности, и могла би се отклонити благословом архијерејским, епархијски ће епископ претходно донети своју архијерејску одлуку. Ако епископ благословом оснажи брак, сматраће се као законит и нема места парници.

Пресуде епархијског духовног суда које гласе на развод или уништење брака, подносе се по званичној дужности на коначну одлуку Великом Духовном Суду.

Ако би се пресудом брак остављао у снази, пресуда се подноси Великом Духовном Суду по изјављеном незадовољству које од парничних страна.

Ако Велики Духовни Суд при разматрању брачне парнице нађе да је уредно извиђена, он ће пресуду епархијског духовног суда или одобрити или преиначити. Нађе ли да је извиђање непотпуно, вратиће акта парнице епархијском духовном суду и дати им упуство, како извиђање да допуни. Епархијски духовни суд, пошто учини дослеђење, не изриче нову пресуду, него акта с допуњеним ислеђењем шаље Великом Духовном Суду који по разматрању изриче пресуду.

Епархијски духовни суд при изрицању пресуде, осудиће криву страну на плаћање дангубе и парничних трошкова невиној страни сведоцима и вештацима.

При разводу брака духовни суд имаће да испита, који је од супруга крив што је до развода дошло. Ако нађе да су обе стране криве, онда ће у пресуди, којом се брак разводи, обема странама забранити поновно ступање у брак. Ако је само једна страна крива, онда ће се забрана само за њу изрећи (§ 101. Грађ. Зак.).

Најзад духовни суд има да реши припада ли разведеној жени стално издржавање од мужа, као и деци, која код материје остану.

Сва материјална потраживања која су у вези са брачном парницом, осим питања о издржавању (сем количини овог) и парничним трошковима, не подлеже суђењу ни епархијског ни Великог Духовног Суда, него ће се супрузи по свршеној парници обратити за то надлежном грађанском суду.

Закључење и престанак брака странаца у Србији.

Што се тиче закључења и престанка брака странаца у Србији, о томе не постоје законски прописи.

У погледу закључења брака, таква лица значи, имала би да се управљају по прописима дотичне своје државе, односно вере.

У консуларним конвенцијама, са државама у којима постоји и грађански брак обично се предвиђа да су представници дотичних држава овлашћени, да закључују код нас бракове између својих поданика.

Све ово важи несумњиво и за развод брака таквих лица

Закључење и престанак брака неправославних лица наших поданика у земљи и у опште у иностранству.

И о томе, како наши поданици неправославне вере имају, закључивати бракове на нашој територији нема у нашем законодавству никаквих позитивних наређења.

Оваква лица, имала би се, према томе, управљати према прописима дотичне вере којој припадају, — разуме се под претпоставком, да је дотична вера, којој они припадају, у нас призната.

Ако је једно од овакових лица ступило у брак са лицем православне источне вере, онда важи законодавно решење од 9. септембра, 1853. год., № 359, по коме је такав брак пуноважан само тада, ако буде благословен од надлежног свештеника православне вере, и заведен у дотичну књигу венчаних. — Деца из оваких смешаних бракова, крштавају се у православној цркви и заводе у дотичну књигу рођених и крштених. А за брачне парнице, по оваким браковима надлежна је православна духовна власт.

Што се тиче наших поданика, који у иностранству закључују бракове, за њих важи пропис § 5. Грађ. Закона по коме: „сваки житељ српски, био он у Србији или ван Србије, имаће се ових закона држати.“ — тј. они су дужни брак закључити у свему по напред наведеним прописима, ако хоће да им такав брак на нашој територији важи.

Правна дејства брачнога односа.

Дејство брачнога односа у лично правном погледу.

Ступајући у брак супрузи ступају у један нарочити међусобни правни однос.

Овај узајмни правни однос супруга, у његовоме личноме погледу, регулисан је у § 108. Грађ. Зак. у коме се вели: „Оба супружника дужна су љубавно међу собом и неразделоо жи-

вети, дужности брачне извршивати, једно другом верни бити, пристojно једно друго предусретати, и у сваком случају у помоћи бити.

1. Супрузи, дакле, имају право и дужност заједничког становања.

Место становања одређује се по споразуму, али у сваком случају, по § 110. Грађ. Зак. супруга дужна је за мужем „ићи и где он за добро нађе, с њим овде живети.“

Послевица овога је наредба уредбе од 6. фебруара, 1857. год., В№ 212 по којој: „Никоме није слободно у своју кућу примити од мужа одбеглу жену, осим њених родитеља, сродника, или месне власти, па и ови дужни су одмах или најдаље други дан, јавити за такав случај полицијској власти и ова да и њу и мужа јој без одлагања упуте надлежном пароху ради прописаног мирена и даљег поступка.“

Али, исто онако, као што муж има права, да тражи да жена с њим и код њега живи, исто тако и жена има права, да с мужем и код њега живи, ма да ово право на заједничко живљење има своје границе у шакани.

2. Супрузи имају и право и дужност вршења бричних дужности искључиво са својим супругом.

Појава ове дужности, прељуба, не само што је бракоразводни узрок, него је и као кривично дело, казнима (§ § 196. и 196. Казн. Зак.).

3. Супрузи имају и право и дужност узајамне пристojне предусретљивости и помоћи.

4. Постављајући у § 109. Грађ. начело, да се „муж сматра као глава и старешина куће и родбине,“ и ставивши принципски жену у више мање зависан положај, законодавац је наложио мужу дужност снаблевања супруге, старања о њој и заступања њених интереса.

Законодавац овим истина није мислио, да мужа начини неограниченим господарем, али му је у интересу хармоније у брачној заједници, у случају неспоразума морао дати превагу, разуме се, сем случајева шикане, — те је с тога у § 110. Грађ. Зак. наредно, да је супруга дужна „свога мужа слушати, наредбе његове извршити, за овим ићи и где он за добро нађе с њим овде живети; њему по силама својим у отправљању домаћих послова, у прибављању, а нарочито чувању имања припомагати, на кућевни ред и чистоту пазити, а нарочито децу намиривати, у чистоти и благонравију их одржавати и чувати.“

У интересу хармоније брака и брачне заједнице, и на послетку и у интересу саме жене, законодавац је сматрао за потребно, да ограничи способност за правне радње удате жене,

Породично право

уподобљавајући је малолетнику, и тражећи са сваки њен поступак одобрење мужевљево (§ 920.) Грађ. Зак. Разуме се, да и ово право мужевљево има своје границе у шикани, — те овакво одобрење, кад га муж безразложно одриче може дати и старатељски судија.

б. Али у брачној заједници има и жена, самим тиме што је жена извесног мужа, одређена права.

Тако жена има према своме мужу право на издржавање.

За тим жена има право на мужевљево име, положај и поданство (§ 48. Грађ. Зак.), као и на заштиту од стране мужа, која се огледа поглавито у томе, што је он њен природни заступник, и што је и за жену надлежан суд надлежан за њеног мужа (§ 31. Грађ. Суд. Пост.).

На послетку, жена има права да, вршећи правне послове у кругу домаћих потреба, заступа свога мужа у набавци ових потреба.

Дејства брачног односа у имовинско правном погледу.

А. За време брака — По нашем Грађ. Законику, и поред закљученог брака, сваки супруг остаје субјектом своје имаовине, ако нарочитим уговором није друкчије уређено. Али има извесних имовинских правних односа, који наступају као правна последица самог брачног односа (као на пр. право мужа, да ужива добро своје жене из § 771. Грађ. Зак.; узајамно право наслеђа из §§ 408. и 416. Грађ. Зак. итд.).

У нас је врло редак случај, да супрузи уговором утврђују узајамне имовинске односе, и онда по § 771. Грађ. Зак.: „Ако муж и жена нису о своје имању ништа особито уредили, онда сваком своје принадежи.“ Али ипак код женине имаовине, могу се разликовати две врсте добара: тако звана парафернална и миразна добра.

а. Парафернална добра то је онај део женине имаовине, који није мужу као мираз донесен.

У принципу жена остаје господар ових добара, али постоји законска претпоставка (из § 771. Грађ. Зак.) да је муж по вољи жениној овлашћен, да и овом њеном имаовином управља, као њен законски заступник и без нарочитог пуномоћја за то.

Међутим, на основу овог свог права, муж може вршити само послове администрације, на пр. издавати добра под криву, прибрати плодове итд., — али никако и послове задужења, отуђивања итд. Муж је, дакле, у овоме погледу само ограничени пуномоћник женин, те према томе, без нарочитог пуномоћја не би могао за своју жену водити парнице о овим имањима, пошто ове евентуалне могу одвести отуђењу или задужењу.

Разуме се, да муж ово право нема, ако је он сам малолетан или под старатељством (чл. 114. и 114. Зак. о старатељству и §§ 2 и 4. Трг. Зак.); спорно би пак било, да ли муж има ово право, кад је жена малолетна, или ово право припада њеноме законском заступнику, — у сваком случају, ово питање решава старатељски судија (чл. 79. Зак. о старатељству).

Право мужевљево да управља параферналним добрима своје жене, постоји као законска претпоставка све донде, док се „жена противна не покаже“, како се вели у § 771. Грађ. Зак.

Међутим, како по § 920. Грађ. Зак. удата жена не би могла без одобрења свога мужа предузимати никакве правне послове, наступило би питање о њеном положају, кад би она према § 771. Грађ. Зак. одузела од мужа управу својим параферналним добрима. Разуме се, питање би имало и морало бити решено према томе да ли је жена с разлогом или без разлога ово учинила, — па би се у случају разложног одузимања управе, могао применити чл. 148. а. Неспорних Правила.

Али може жена и нарочитим уговором признати мужу право на управу њеним параферналним добрима, за све време трајања брачне заједнице. Међутим, то још не значи, да му жена то право не може одузети. Овај изузетан случај нормиран је у § 773. Грађ. Зак. у коме се вели: „у особито важним случајевима, или кад би се имање у опасности и беди налазило, може жена захтевати, да се управљање са имањем од мужа одузме, баш да му је и на свагда дано било.“

Као управљач жениним параферналним добрима, муж одговара само за одржавање суштине самих добара, — али о приходима ових добара не одговара, и не подноси никакав рачун.

Исто тако, ако је и жена, ма по коме односу, са својих параферналних добара прибрала приходе, није дужна о овима мужу полагати рачун (§ 772. Грађ. Зак.) И једно и друго, проста је логична последица интимности брачног односа.

Ако се је жена из оправданих разлога одупрла управи мужевљевој њеним параферналним добрима, онда она овима даље управља сама. Али ако је жена управа нерасудна и расипачка муж има права тражити, да се таква жена стави под старатељство. Исто тако, ако престане разлог, ради кога се је жена одупрла управи мужевљевој њеним параферналним добрима, муж има право тражити, да му се ова поново на управу повере.

б. Миразним жениним добрима назива се она женина имаовина, која је као мираз предата или обећана мужу. Мираз је, дакле, само она женина имаовина, која је, брачним уговором или тестаментом, изриком као таква одређена и мужу предата или обећана (§ 760. Грађ. Зак.).

Мираз је, „ оно имање,“ вели се у § 760. Грађ. Зак., „које супруга мужу донесе било њено сопствено било од другог кога добивено, ради лакшег живљења.“ — Мираз се, дакле, мужу доноси у циљу лакшег живљења, ради лакшег подмирења трошкова изазваних брачном заједницом.

Али и „наследство женино, које би за време брака припало и мужу донесено било, сматра се такође као мираз“, по § 763. Грађ. Зак. — сем тога по § 760. Грађ. Зак.: „Ако би што женик или други ко, к миразу женином додао, и оно се сматра као мираз.“ —

Шта све може бити предметом мираза, у томе је наш законодавац неодређен. По свему: „за мираз може служити све оно, што се може продати или може на корист бити“ — § 765 Грађ. Зак. Значи, дакле, да мираз могу бити сви они предмети, који имају извесну вредност.

Да би се пак извесна имаовина у опште могла сматрати као мираз, потребно је, да је она мужу донешена, предата или бар изриком обеђана. Једино би се могла у овоме смислу сумња породити у случају § 770. Грађ. Зак., по коме: „Може и муж жени први дан дар какав учинити, и онда се и овај дар сматра као мираз.“

Разлог институцији мираза, који је био познат још римске праве, је, као што смо већ напоменули, да се мужу, на коме лежи терет издржавања куће (опега matrimonii) ови трошкови олакшају; чему и одговара већ наведена дефиниција из § 760. Грађ. Зак.

Важно је напоменути, да, по § 762. Грађ. Зак. „Ако уговором није мужу уз супругу мираз обеђан и обвезан, он такви извисквати права нема.“

Препис § 1220. Аустр. Грађ. Зак. обавезао је родитеље, да кћерима, приликом удаје дају мираз, по своме имовном стању. Наш законодавац, као што смо видели, није ту обавезу родитеља пренео у § 762. Грађ. Зак. несумњиво руковођен општим начелом конзервације имаовине у породици. Спорно је, да ли би се ова обавеза дала извести из § 115. Грађ. Зак. по коме су родитељи дужни, да за своју децу учине све што је потребно, да им обезбеде будућност. Међутим, јасно је, да у случају смрти родитеља, кћерима према § 397. Грађ. Зак. припада према браћи „простојно удомљење, по постојећем обичају.“ Како пак обавезе морају законом бити изриком предвиђене то би било врло тешко ову обавезу родитељима и за живота натурити, у толико пре, што § 117. Грађ. Зак. дужност родитеља на издржавање женског детета ограничава удајом. — Међутим, и таквој кћери, која се за живота родитеља удала, а

мираз није добила припада, по § 397. Грађ. Зак., мираз из њихове заоставштине.

Мираз се супругу може или само обећати, или у државину предати. Обећање мираза уговором обавезно је, и супруга према § 762. Грађ. Зак. има право и судом тражити.

За закључење уговора о датом или обезаном миразу, законодавац није прописао никакву нарочиту форму, већ је питање о овој оставио слободно уговорачима. Једино је у § 6 Трг. Зак. прописао, да трговци који са супругама својим праве брачне уговоре, морају овакве уговоре прописно, у интересу трећих лица објавити.

Обећани се мираз може тражити, или чим је брак закључен, или, ако је у уговору утврђен рок, чим овај наступи.

Доказивање уговора о миразу, и мираза у опште, подлежи општим прописима о доказивању, при чему ваља имати на уму, да се уговор о миразу, ни мираз у опште, изнад 200—дин. неби могао доказивати сведоцима, по § 242. Грађ. Суд. Пост.

За све време трајања брачне заједнице жена остаје власник миразних добара, — а муж је само узупфруктуар, уживалац ових; ако уговором није друкчије уговорено.

Али, по самој природи ствари, кад се мираз састоји у готову новцу или у уступљеној тражбини у циљу наплате, онда муж постаје сопственик мираза пошто се у оваквоме случају неда уживање мираза друкчије ни замислити. У оваквоме случају, на мужу лежи обавеза, да врати равну вредност и у квалитету и у квантитату, по престанку његовога права.

Мужевљево право уживања миразних добара стварно је право, и за његову важност према трећим лицима, потребно је, да је уписано у јавне књиге. Међутим из самога циља мираза очигледно је, да је мужевљево право на уживање миразних добара ограничено у првоме реду употребом ових на трошкове брачне заједнице, ма да муж, у принципу није обавезан полагати рачуна о приходима миразних добара.

Престанком брачне заједнице (смрћу, уништајем или разводом брака) престају и брачни уговори.

Муж од тога момента губи право да и даље задржава код себе и ужива мираз, пошто му је овај био дат само ради олакшања брачних трошкова. Ово истина наш законодавац није никде изрично казао, али то проистиче из саме правне природе мираза, а за тим, што се посредним путем може извести из § 766. Грађ. Зак., по коме „муж има право уживати мираз женин докле год брак траје у сили и важности,“ као и из тог законског прописа и §§ 497. и 776. Грађ. Зак. у којима се говори о враћању мираза.

Мираз, ако је жена у животу, има се по престанку брачне заједнице, у свакоме случају, да врати жени, а не родитељима или ономе ко је конституисао мираз.

У случају досуђеног одвојеног живота, такође не постоји разлог, да мираз и даље остане код мужа, јер заједничког живота брачног и ту нема, — те је муж и у томе случају обавезан вратити жени мираз. Ако су пак у оваквоме случају деца остала на издржавању код мужа, а он није у могућности издржавати их, онда, по оном општем правилу из § 119. Грађ. Зак., дужна је и жена из прихода од свог мираза додати што на издржавање деце.

Ако је жена умрла без порода, муж је дужан мираз вратити њеним законим наследницима. Ако је жена оставила порода, онда се мираз мора вратити овима, само што муж односно отац, ако су ови малолетни и даље задржава управу и уживање, али по сасвим другом основу.

Ако је мираз у непотрошним стварима, ове се морају вратити у стању у коме у опште плодоуживалац мора да врати ствар по престанку његовога права (§ 381. Грађ. Зак.). Ако је мираз у готову новцу или потрошним стварима, онда се враћа иста сума, односно квалитета и квантитета.

Од великога је интереса питање о првенству женином у наплати свога мираза према осталим мужевљевим повериоцима. У главноме овде постоје две могућности: или је у времену кад се тражи повраћај мираза муж под стечајем или није.

Ако је у времену кад се тражи повраћај мираза муж под стечајем, онда важи правило, да је женина тражбина за мираз преча од свих мужевљевих хирограферних поверилаца чије су тражбине постале пре закључења брака, — а на против, да је жена у њеноме праву на повраћај мираза равна са свима оним мужевљевим хирограферним повериоцима, чије су тражбине постале после закључења брака. (Законодавно решење од 25 марта, 1850. год. ВБр. 232. код § 776. Грађ. Зак.). У овоме другоме случају жена се са овим повериоцима наплаћује по гурери.

Разлог овакоме решењу законодавчевоме је у томе, што сматра, да жена не може трпети од кредитора посталих пре брака, — а да је на против у трошењу сума позајмљених после закључења брака и она учествовала.

У погледу доказивања женине тражбине за мираз, према стецшним повериоцима важи правило, да мужевљево признање мираза пре отвореног стецшнта важи према стецшним повериоцима, а да на против овакво признање, па чак и издата исправа, после отворенога стецшнта, не важи према стечајним повериоцима.

Ако је пак лице пало под стечај трговац, онда жена има право на мираз само тако, ако је овај по § 6. Трг. Зак. објављен.

Ако муж у времену кад се повраћај мираза тражи није под стечајем, онда постоје две могућности. Или мужевљево имање залаже за исплату свих поверилаца, па и мираза, или се из његове имаовине не могу исплатити сви повериоци и мираз.

Први је случај чист и јасан; у другоме се отвара стечај и онда бива исто онако, као што је већ напред речено, за случај кад је муж у времену, кад се тражи повраћај мираза под стечајем.

Падом под стечај за живота, муж не губи право уживати женин мираз, пошто он то право има, докле год траје брачна заједница. Према томе, и кад се из мужевљеве масе истави женин мираз, муж има права уживати га.

Према ов ме јасно је, да је наше законодавство обезбедило женин мираз само према неким хирограферним повериоцима мужевљевим. Према хипотекарним мужевљевим повериоцима жена је за свој мираз преча само тако ако је свој мираз уписала у интабулационе књиге, — и преча је од оних само, који су од ње по датуму млађи, по општем принципу.

в. Напоменули смо већ напред, да ступањем у брак супрузи остају слободни сопственици свако своје имаовине, сем што мужу на жениној имаовини припадају извесна, напред изложена, права.

Али супрузи могу брачним уговором створити и тако звану имаовинску заједницу тј. они могу ујединити своје посебне имаовине тако, да постају сувласници ове оваке уједињене имаовине (§ 786 Грађ. Зак.).

За ову врсту брачних уговора, који се не могу склапати на штету деце супруга, вреде у свему прописи о ортаклуку, у колико се са природом и циљем брака слажу. Разуме се да права поверилаца појединих супруга остају неповређена.

У случају смрти једнога од супруга, целокупна заједничка имаовина дели се на два дела, од којих један припада заоставштем супругу, а други наследницима умрлог супруга, — ако деоба заједничке имаовине није за овакав случај другојаче уговором уређена.

У случају стечаја над имаовином кога од супруга, такође престаје заједница добара. Деоба заједничке имаовине бива као и горе, само део онога супруга над чијом је имаовином стечај отворен улази у стечајну масу.

г. Изузетно од општих прописа, наш Грађ. Законик дозвољава супрузима да могу правити заједнички тестамент.

У глави о брачним уговорима у § 779 Грађ. Зак. вели се „Ако би у једноме тестаменту муж жену своју а жена мужа узајмице или другог кога за наследника поставила, па после реч натраг узели, онда таква наредба престаје и раскида се. Но ако једно наредбу своју порече, а друго при речи остане, онда од овога стране наредба стоји, а само се поречена квари.“

За важност заједничког тестаента супруга, нужно је, да су обе последње воље исказане у истоме акту и да су обе у самоме тексту спојене. Ако су обе последње воље посебице, једна за другом исписане, онда су то два тестаента.

Заједнички тестаментат супруга не мора бити узајаман; они могу заједничким тестаментом наименовати за наследника и неко треће лице.

Заједнички тестаментат је, према наведеном законском пропису ревокабилан, што га баш и карактерише као тестаментат а не као уговор.

Заједнички тестаментат не могу супрузи правити на штету деце.

а. Поред тестаменталног и интестатског наслеђивања наше законодавство зна и за уговорно наслеђивање.

Уговор о наслеђивању је уговор закључен између два лица којим се узајамно или једнострано, на неопозиван начин, даје, односно прима заоставштину по смрти уговорног завештаоца.

И ако § 394. Грађ. Зак. помиње и уговор као врста наслеђивања, из чега би излазило да је ово општи облик, ипак има правника који мисле, да је законодавац уговор о наслеђивању резервисао само за супруге, пошто се ови прописи о њима налазе у глави о брачним уговорима.

Уговори о наслеђивању у основи су једна врсте иноминантних правних послова; што се форме тиче, за њих важе прописи о тестаментима, што се садржинс тиче, за њих важе прописи о уговорима.

Право супруга да на овај начин један другоме обезбеди наслеђе, регулисано је у §§ 780.—783. Грађ. Зак. и о њему је било опширно говора у наследноме праву, с тога је беспредметно, да се и овде њиме бавимо.

ђ. За време трајања брачне заједнице, видели смо, жена има према своме мужу право на издржавање.

Ово право, којим § 109. Грађ. Зак. оптерећава мужа, зависи од његовога имовнога стања, и условљено је заједничким животом.

Међутим, и у случају кад жена поведе бракоразводну парницу, па је сиротног стања, надлежни духовни суд има права, да начелно реши питање, да ли јој за време вођења парнице припада од мужа издржавање или не.

Право женино, да тражи од мужа издржавање гаси се у првоме реду смрћу мужевљевом или женином, пошто је оно лично право, и пошто са правом удовичког уживања нема ничега заједничког.

Сем тога, право женино на издржавање према мужу гаси се уништајем и разводом брака, сем ако надлежни духовни суд, према § 101. Грађ. Зак. не нађе, да жени и у овом случају припада издржавање.

Право женино на издржавање према мужу гаси се и услед разлучења од заједничког живота, док ово траје, сем ако жени и за време одвојеног живота није право на издржавање досуђено.

Б. По престанку брачне заједнице. — Прво женино на издржавање, према мужу, престаје као чисто лично право његовом смрћу, или престанком брака услед кривице женине или кривице обе стране.

Али да жена после смрти мужевљеве не би остала на сокаку, законодавац је у корист удовице установио тако звано удовичко уживање, и овим правом удовичког плодуюживања оптеретио заоставштину њенога покојнога мужа (§ § 412.—415. Грађ. Зак.).

а. Спорно питање о правној природи удовичког ужитка, било је предмет опширних посматрања у Стварноме Праву, те се тим питањем овде нећемо бавити.

Напоменућем само, да је удовички ужитак стварно право, и да је према трећима гарантован прећутном залогом, као и да сва општа правила о ужитку у опште важе и за удовички ужитак.

б. Али дајући удови право ужитка, наш законодавац, и ако не у намери, а оно бар у изразима, није био довољно јасан. Последица тога је, да је питање о обиму овога права, нарочито у конкурсу са сродницима и наследницима умрлог супруга, могло бити спорно.

У опште, два су случаја могућна. Или је супруг умро без тестаента, и то је случај који предвиђају §§ 412—414. Грађ. Зак.; или је супруг умро оставши тестаментат, и то је случај који предвиђа Законодавно решење од 2. марта, 1855. год. уз § 412. Грађ. Зак.

Да се прво забавимо првим случајем тј. случајем бестестаменталног удовичког уживања.

Границе обима права удовичког уживања у овоме случају поставио је законодавац у извесним ограничењима. Али, пошто законодавац није у изразима био довољно јасан, то су се појавила у пракси два мишљења.

По једноме закон је удовицу ограничио њеним потребама, тј оним, како је и колико она за живота свога мужа имала. По другима, она је ограничена само правом извесних лица, која заједно са њом уживају заоставштину њеног мужа.

Прво мишљење аргументише прописима §§ 109. и 412. Грађ. Зак. На име у § 109. Грађ. Зак. вели се: „Особито пак муж се сматра као глава и старешина куће и родбине, и по томе његова је дужност... за снабдевање своје супруге по могућству старати се.“, према чему, по овоме мишљењу, муж о снабдевању жене има да се брине „по могућству“, што значи, не у границама мужевљевога прихода, него у границама онога што он у кућу унесе, у границама одређених потребама, које он као муж има и мора да задовољи. — Па и § 412. Грађ. Зак. по коме: „Као год што је муж дужан своју жену за живота свога хранити и издржавати, тако се та дужност и после смрти његове, простире на удовицу, докле име његово носи,“ — иде, по овоме мишљењу, у корист постављене тезе јер баш из тога законскога прописа, види се, да на удову прелази онолико уживања по смрти мужевљевој, колико је муж још за живота свога с обзиром на § 109 Грађ. Зак. утврдио.

Дужност умрлога, по овоме мишљењу, да издржава по својој смрти удову, иста је онолика, колика је и за његова живота била његова дужност, да издржава жену. Из овога следе, да се удови има као ужитак дати издржавање које је она и као жена имала. Ако је, према томе, мужевљева заоставштина велика удови ће се дати само сразмеран део са кога би имала приход раван ономе, кога је као жена код мужа имала.

Па како по § 413. Грађ. Зак. извесни блиски наследници уживају заједно са удовом покојникову заоставштину, то, да би ово мишљење остало себи конзеквентно, оно те наследнике искључује из уживања покојникове заоставштине, ако би они својим правом уживања свели удовино уживање испод износа њеног издржавања за време мужевљевога живота.

По овоме мишљењу, дакле, принцип, да удовичко уживање има границе у издржавању жене за мужевљевога живота, има да се одржи кад је на штету и кад је на корист удовице.

По противноме мишљењу женино право издржавања за мужевљевога живота скучено је и мало. Жена за ово има накнаду у живоме мужу, који јој је и потпора и заштита. По његовој смрти, та се ситуација из основа мења, и законодавац да би колико толико накнадно удови губитак у мужу, њеном хранитељу и заштитнику, и проширује и утврђује удовичко право на издржавање. Законодавац дотадашње право жене на издржавање, претвара код удове у стварно право удовичког ужитка, и даје јој или раван део, с ближним наследни-

цима, или и целу заоставштину мужевљевоу у уживање, у присуству само даљих наследника.

По овоме мишљењу, ако је имање велико, удова ће имати велики ужитак, те ће тако бити одржан принцип, да ће њен положај по смрти мужевљевој, с обзиром на губитак мужа, бити побољшан.

Али како по овом мишљењу, положај удовин, по смрти мужевљевој може бити само побољшан, то ће и по овоме мишљењу удова искључити из уживања имења свога покојног мужа све оне наследнике из § 414. Грађ. Зак., који би са овим заједно имали право на уживање, а који би тиме њен положај у погледу уживања погоршавали

Несумњиво је, да је ово друго мишљење тачније од онога првог.

Кад се удови по смрти мужевљевој хоће да ограничи једно право, онда се за то мора изнети изрична законска наредба. Истина, да се у § 412. Грађ. Зак. каже: „као год што је муж дужан за живота жеиу издржавати, тако та дужност после смрти простире се и на удовицу,“ — али се никако не може тврдити, да „као год“ значи исто што и „колико год“. Још се мање може наћи разлога за аргументацију, да је законодавац у § 412. Грађ. Зак. хтео да утврди принцип, да ће ситуација жене у погледу издржавања, после смрти мужевљеве бити она иста, која је била и за живота његова. Пре свега жена за живота свога мужа има само право на издржавање, једно право више мање личнога карактера, док по смрти мужевљевој, онда добија право ужитка, једно право несумњиво стварнога карактера.

Јасно је само једно. У § 412. Грађ. Зак. законодавац је хтео да утврди једно право удове, по смрти њенога мужа. Како ће оно бити и у коме обиму о томе говоре тек следећи законски прописи, који га по обиму и одређују.

Удовички ужитак дакле не бива ограничен сумом издржавања, коју је удова имала, док је био жив муж. Границе овога њеног права не одређује § 109. Грађ. Зак., већ за инокосну удову §§ 414 и 415. а за задружну удову § 523. Грађ. Зак.

Али, дајући овако удови право ужитка, законодавац је као што рекосмо, ипак поставио, томе њеноме праву извесне границе.

Тако по § 413. Грађ. Зак. „Жена дакле, по смрти мужа остаје као удовица на уживању добара мужевљевих, и ужива заједно с онима, који су и за живота мужевљева учествовали.“ Јасно је, да овим законским прописом законодавац није стварао никакво ново право. Он је само констатовао, да на имању покојниковом могу постојати у корист трећих лица извесна ограничена права

и опоновео их је удовици. Зато пак није било потребно никакво нарочито законско наређење. Ако се права тих трећих лица нису смрћу покојниковом угасила, онда је само по себи разумљиво да их удовица мора трпети, али не по основу наређења у 413 Грађ. Зак. него зато што су то туђа стечена права, која она мора поштовати.

Лица која имају права да заједно са удовом уживају имање њенога покојнога мужа, то су његови закони наследници.

Али не даје законодавац ово прво свима законим наследницима умрлога супруга. Њих је у томе погледу законодавац поделио у две групе, у ближе у даље сроднике, па им је, према томе, и право на уживање регулисао, искључујући увек оне из даље групе, кад год има ових из ближе.

Ближи сродници, кад су наследници, имају основу своје праву у § 414. Грађ. Зак. То су деца умрлога, његова браћа сестре и његови родитељи. Ти ће сродници, на основу § 414. Грађ. Зак. уживати заоставштину покојникову заједно са удовицом. Они ће, шта више, у случају неслагања, заоставштину покојникову са удовицом, делити на равне делове.

Права даљих сродника, кад су они наследници, регулисава § 415. Грађ. Зак., по коме их удова за свога живота или до преудаје искључује из уживања имања њенога покојног мужа.

Разлика између ове две врсте наследника велика је. И једни и други добијају имаовину покојникову после његове смрти. Само докле наследници из прве групе добијају на једном делу заоставштине *plenam proprietatem* а на другоме, на коме удова има права уживања, само *partem proprietatem*, — докле друга група наследника, на целој заоставштини има само *partem proprietatem*. Тек на смрти или преудаје удовичине, — њихова се ситуација изједначава. У овом погледу врло је важан, већ поменути § 414. Грађ. Зак. који гласи: „Ако удовица по смрти мужа на уживању добара мужевљевих са децом мушком или женском, или са родитељима његовим или браћом и сестрама заоставша не би се сложити могла, па би или она или наследници ови десбу захтевали, то у таквом случају припада њој на уживање раван део са истим законим наследницима, којима ће тако после смрти њене или у случају преудаје припасти.“ — Исто тако и § 415. Грађ. Зак. који гласи: „Ако ових назначених наследника мужевљевих (§ 414.) не би било то удовици до смрти њене или преудаје нико из мужевља целога имања кренути не може. После смрти пак њене или после преудаје прелази цело мужевље заоставше имање, које је жена као удовица уживала, на његове законе по реду наследнике, ако он другојачије расположио није.“

По § 414 Грађ. Зак., дакле, удовица у случају деобе, добија раван део. Ван сумње, ако удовица и наследници остају у заједници, да ће удова имати као уживање исто онолико, колико имају и наследници. Не може се тврдити, да би јој у заједници припао на уживање мањи део, јер би се онда морало примити то, да јој је законодавац у случају деобе наклоњенији него у случају заједнице, те би се дошло до апсурдне конзеквенце, да наш законодавац радије помаже деобу него заједницу. — ма да је несумњиво, да је он увек био наклоњенији заједници, а деобу само по изузетку допуштао. Несумњиво је, да ово исто важи и за наследнике, И они ће у случају заједнице имати раван део као и удовица, јер кад би имали мање, они би тражили деобу, да добију вишак.

За ово право, да уживају заоставштину конкурентно са удовицом, наследницима из § 414. Грађ. Зак. није потребно, да су и за живота покојникна учествовали у уживању његовога имања. Они то право имају по основу блискога сродства и зато им није потребан никакав други основ.

После смрти мужевљеве кад муж није оставио тестамент, његова удовица може доћи у ове две ситуације. Или покојник није оставио ни једног законног наследника, и онда га удова, као закони наследник наслеђује; или је покојник оставио кога од законих наследника и онда удова добија удовички ужитак.

У овом другом случају, према изложеном, могуће су такође, две ситуације. Или су закони наследници покојнога мужа они из § 414. Грађ. Зак. и онда удовица с њима дели заоставштину у циљу уживања на равне делове; или закони наследници покојнога мужа нису сродници из § 414. Грађ. Зак., већ они из § 415. Грађ. Зак., и онда удовица добија на уживање цело имање свога покојнога мужа, а њима, до њене смрти или преудаје остаје гола својина.

Све ово важи за удовицу у инокосној кући. За удовицу у задрузи важи § 523. Грађ. Зак. у коме се вели: „Жена удовица, после мужа у задрузи заоставша... задржава право уживања на делу свога мужа у задрузи и смеси заоставшем. Но и она је дужна по могућству задрузи припомагати.“ Дакле, удова у задрузи, не може наследити никада део свога мужа, већ га само може уживати, под условом да по могућству припомаже задрузи. — По Законодавном решењу од 6. јуна, 1853. год. удовица у задрузи у случају деобе може се користити правом датим у §§ 414. и 415. Грађ. Зак. удовици из инокосне куће. Т. ј. она са наследницима из § 514. дели уживање на равне делове, а оне из § 415. искључује.

Ово је све овако, на случај бестестаменталне смрти мужа.

Закон је за такав случај одређивао наследнике, претпостављајући вољу покојникову, — и жени умрлога, давао већ поменути ужитак, такође на основу законске презумције, да кад већ он није друкчије наредио, да је онда тако он хтео. Све ово, као што смо напоменули само у случају, кад је муж умро без тестаменталног.

До 1855. год. жена, по смрти свога мужа није била заштићена од тога, да је он тестаментом потпуно не лиши уживања на случај његове смрти. До те године, диспозиције мужевље у погледу на његову жену, после његове смрти, тестаментом, нису ничим биле ограничене. Он јој је тестаментом могао не оставити ништа.

Тек 1855. год. долази једно Законодавно решење, да ово питање регулише у корист удовица

Законодавно решење од 2 марта, 1855. гласи; „Будући да Грађанског Законика §§ 412, 413, 414 415, обезбеђавају удовици бестестаментално умрлог мужа до смрти или преудаје њено право уживања добара мужевљевих, где се она уравњава са самим најближим наследницима његовим, — законом децом његовом; шта више на издржавање њено, муж и после смрти своје обвезује се; чим је истима §§ има постављен правни основ за обезбеђење њено и у случају смрти тестаменталне мужа; то у сајзу са § 477. Грађ. Законика, који само једној законој деци код завештавајућих родитеља закони део обезбеђава; по опстојателству, што горњим §§ има у случају бестестаменталне смрти мужевљеве осигурана права удовице, на случај тестаменталне његове смрти ничим нису осигурана; шта више наспрам Грађанског Законика § 476. стоје у опасности, по потреби касајуће се §§-е Грађанскога Законика довести у сагласије; на основу мерила Грађанског Законика § 414, који удовици на уживање опредељава раван део са тамо изложеним и самим најближим законим наследницима његовим, поставља се законо правило, да осим законог дела, који по § 477. на случај смрти мора остати невредим и законој супрузи удовичко уживање на равном делу с мушком или, ако ове не би било, са женском, или, ако је завештатељ (§ 478) женску децу с мушком изравнао, с обојима или ако ни мушке ни женске деце не би било, с родитељима, или с браћом или сестрама његовим, (набљудавајући (и при браћи и сестрама) законом усвојено право представљања), или, ако свију овим § 414. означених наследника његових не би било, на оном делу имања његовог који § 477. у име законог дела законој деци обезбеђава, и то све под набљудавањем изузећа, у смотрењу удовице § 417. прописаних.

Ако ли завештатељ у тестаменту не назначи за наследнике она лица, која су § 414. законом на то позвана, но даља истим § позвана, или не назначи сва, која су законом позвана но само нека, или само једно лице од оних § 414. назначених, определи за наследника, онда удовица дели с таквим или таквима тестаменталним наследницима мужевље имање у уживању на равне делове: ако ли би завештатељ нека од лица, § 414. назначених, заједно с некима од лица, § 415. позваних, или и с другима, који никакво право на наследство немају, тестаментом за наследнике оставио, онда удовица дели горњим начином мужевље имање само са онима наследницима, који су § 414. на наследство позвани; у оба случаја пак не може бити тестаментом назначени већи број § 414. изложених наследника, него што би био број истим § 414. позваних законих наследника; — остали пак наследници наслеђују тек по смрти или преудаји удовице. Ако на послетку, завештатељ тестаментом остави за наследнике таква лица, која су у даљем сродству него што га § 515. опредељава, или ни у каквом сродству нису, онда удовици мора остати половина целог мужевљевог имања у уживање до смрти њене или преудаје“

Као што се види. Законодавно решење од 1855. год. истакло је као главно начело то, да муж не може тестаментом лишити удовицу њеног права уживања. Као и законој деци, тако и законој жени закон зајемчава изврстан део мужевљевог имања, који она по смрти свога мужа мора добити на уживање.

Део на коме ће удовица у оваквом случају имати ужитак, различит је према томе, да ли су и у каквом сродству тестаментални наследници са њеним покојним мужем.

Део удове биће равн делу осталих наследника, ако су тестаментом постављени наследници: деца, родитељи, браћа, или сестре (или потомство ових), њенога покојнога мужа. —

Ако муж назначи за наследнике рођаке своје из § 414. Зак., али не од оних који су по закону на реду као наследници, већ даље; од којих има пречих, удова ће заоставштину са њима ради уживања делити на равне делови. — Ако муж назначи за наследнике рођаке из § 414. Грађ. Зак., али не све, него само неке, удова ће заоставштину ради уживања делити са означеним наследницима; неназначени одпадају. — Ако муж назначи за наследнике и рођаке из § 414 и из § 415. Грађ. Зак. па и нерођаке, удова ће заоставштину ради уживања делити само са назначеним за наследнике рођацима из § 414 Грађ. Зак., остали одпадају.

Део удове биће равн законскоме делу деце, тј. половина мужевљевог имања, ако муж означи тестаментом за наследнике рођаке из § 415. Грађ. Зак. или нерођаке.

Право које законодавац удовици на овакав случај даје, као што се види, различито је по обиму, али никад мање од дела наследника из § 414. Грађ. Зак.

в. Право удове на удовичко уживање, гаси се по § 415. Грађ. Зак. у случају смрти удове или њене преудаје. —

Ово су два најобичнија и најредовнија случаја гашења удовичког уживања.

Међутим у § 417. Грађ. Зак. помиње се још један трећи случај а то је, кад жена вероломно остави свога мужа, услед чега она губи и право у смотрењу уживања.

Удовица губи право удовичког уживања још и у случају који предвиђа § 409. Грађ. Зак. т. ј. ако је муж убијен са знањем жене.

Б. Друго право супруга, по смрти једнога од ових, јесте право на наслеђе заоставштине умрлога супруга, у случајевима у закону предвиђеним.

Тако по § 403. Грађ. Зак. ако муж не би по својој смрти оставио ни материног рода до шестог колена, наследство прелази на заоставшу удовицу. — Тако исто по §. 416. Грађ. Зак. наслеђује муж жену, у истом случају.

Дакле муж и жена, искључују, узајамно се наслеђујући све сроднике, који нису степену сродства из §§ 396—408. Грађ. Зак.

У првобитном тексту Грађ. Законика од 1844. год. није било жени признато ово законско наследно право. Друга алинеја § 408. Грађ. додата је тек решењем од 21/X. 1850. год. В. № 2085.

Одредба међутим из § 416. Грађ. Зак. о наследном законском праву мужа, првобитна је; Али ипак између те две одредбе има једна битна разлика, која се састоји у томе, што је § 416. говорећи о случају да муж може наследити жену додао, да њу могу наследити и „његови законски наследници“; додаток кога код § 408. нема, а који је као што ћемо одмах видети од приличне важности. Ако дакле, муж умре пре жене па удовица (његова жена) умре после њега без тестаментa а и без законског наследника бар из колена чукундеда по матери свда се, пошто би у том случају, да је жив муж, био он наследник, по оном додатку и, „његови законски наследници“ јављају сви, тј. законски наследници мужа као законски наследници његове жене, и то, по „већ опредељеном реду.“ Овде је дакле, и само сродство по тазбини основ наслеђу.“ И тек ако нема мужевљевих законских наследника, онда тек заоставштину његове удовице, припада држави. — Међутим, ако је муж (удовац) коме је жена пре њега умрла, оставио наслеђе, не имајући законског наследника бар из колена чукундеде по матери, онда пошто жена, која би, да је жива била његов наследник, није жива,

а пошто га опет њено потомство не може наследити, као што његово може њу, његова заоставштину припада држави.

Како дакле удовица наслеђује мужа тек ако он нема потомака из колена свога чукундеде по матери, то би положај удовице био врло бедан, пошто би она у највише случајева била искључена из наслеђа, сродницима мпжевлевим. Тога ради наш је законодавац у §§ 412.—417. регулисао њено удовичко уживање.

Међутим и удовица има своје право уживања, и муж и жена ово право узајамног наслеђивања, само тако, како се вели: у § 416. ако „по закону у браку живе.“ Они то право губе: „ако су растављени судом, ако је жена свога мужа вероломно оставила, ако је муж по жестини срца жену од себе отерао или је њу вероломно оставио.“ Разуме се да у овим другим случајевима, сем случаја кад су судом растављени, то право губи крива страна. Овамо у осталом долази и § 418. по коме: „Вољни убица убијенога добро да не наследи. Ако је са знањем жене муж убијен, жена да нема ужитка, нити дела за ужитак.“

Права и дужности родитеља и деце.

Односи између родитеља и деце су првобитно и у првоме реду чисто моралне природе. Али чим је једно фактичко стање, брак, подигло на степен правне институције, право је одмах морало мало да се забави и односима између родитеља и деце, и утврди их као правне одаосе.

Али како је могућно да ови односи постоје и ван брака то је право морало да се забави и односима између родитеља и деце и у оваквоме стању.

Установивши сем природнога још и грађански родитељски однос, право је и у оваквоме односу морало регулисати узајамна права и дужности родитеља и деце.

Овим је већ дат и круг права и дужности родитеља и деце како у личном тако и имовно правноме смислу.

Постанак родитељског односа.

Брачни родитељски однос.

А. Брачни родитељски однос заснива се рођењем деце у браку.

Међутим, како је потребно, да од момента концепције па до рођења прође извесно време, то је законодавац за сумњиве случајеве поставио извесне претпоставке.

Тако законодавац поставља и § 113. Грађ. Зак. претпоставку по којој су брачна сва она деца коју супруга роди после 180 дана од дана венчања или за 300 дана после смрти мужевљеве или коначног расвода брака.

Принцип отац детета је муж материн, изражен и у § 113. Грађ. Зак., прешао је у модерна права из римскога, по коме *pater est quem nuptiae demonstrant*.

Према овој претпоставци законодавац је одмах поставио у § 128. Грађ. Зак. другу, по којој је ванбрачно оно дете, које истина роди венчана мати, али или пре 180 дана од дана венчања, или после 300 дана од дана смрти мужевљеве, односно коначног расвода брака.

Међутим обе ове претпоставке су обориве, тј. заинтересовано лице има права да доказује противно, у случајевима законом предвиђеним.

Тако и ако је дете рођено у браку и у времену између 180 и 300 дана, ипак отац има права за контестира брачност таквога детета, ако је у могућности да докаже да у критичној периоди није имао (односно није могао имати) полни однос са својом женом.

Као минимум гестације сматра наш законодавац 180 дана а као максимум 300 дана. Да ли је ово медицинско физиолошки тачно, то је одвојено питање. У погледу минимума и наш законодавац чини изузетак за недоношчад (у § 118. Грађ. Зак.), што значи, да дозвољава бар у принципу, одступања. Према овоме, да би отац могао са успехом да контестира брачност детета, по основу немогућности полнога сношаја са својом супругом у критичној периоди, потребно је, да се утврди трајање критичне периоде.

Пошто је законодавац као минимум гестације утврдио 180 дана, то би последњи дан те критичне периоде падао на 180-ти дан пре рођења детета.

Да би дакле, са успехом могао да контестира брачност детета, по овоме основу, супруг има да докаже немогућност сношаја са његовом супругом у периоди од 300 дана пре рођења детета па до 180 дана пре рођења детета.

Ваља имати на уму, да није довољно доказати, да за то време са својом супругом у опште није имао сношаја, него да није био у могућности имати са њом сношаја (на пр. будући у казненом заводу на издржавању казне, у иностранству и т. д.).

Код недоношчади (у смислу §. 128. Грађ. Зак.) рок минималне гестације и овде се помиче.

Рок у коме отац може по овоме основу контестирати брачност детета је три месеца од дана рођења детета (§ 128. Грађ. Зак. *in fine*).

Спорно је питање, да ли је ово право контестирања брачности овако рођенога детета лично право очево, или га, у случају његове смрти, имају као заинтересовани и они, који би га иначе по закону наследили.

Доживи ли отац три месеца од дана рођења овако рођенога детета, не предузимајући ништа противу брачности детета, онда је према § 128. Грађ. Зак. јасно, да његови евентуални наследници, кад тога детета не би било, немају права да контестирају брачност детета.

Али питање се поставља за случај, кад отац, или боље рећи муж материн, умре пре истека рока од три месеца. Јасно је да у оваквоме случају, заинтересована лица имају право контестирати брачност детета, само, што се њима овај рок има рачунати од дана наступеле правне могућности за то, а то је дан смрти мужа материног.

Једино и искључиво надлежан за овакве тужбе је првостепени суд, пошто је ово статусна тужба, а првостепени суд је апсолутно надлежан за статусне тужбе.

Немогућност полнога сношаја у критичној периоди не може се доказивати признањем супруга. Чак ни доказањо блудочинства супруге у критичној периоди не може лишити детета брачности, ако постоји могућност само ма и једнога полног сношаја са супругом, односно матером.

У случају расвода брака, рок од 300 дана, у коме се рођено дете сматра за брачно, почиње тећи од дана, када је судска пресуда о разводу брака постала извршном, т. ј. од дана када је Велики Духовни Суд о томе своју одлуку донео, — а не од дана када је брачна заједница фактички престала.

Ако је супруга материног нестало, онда се као брачна сматрају сва она деца, која његова жена роди све, до 300 дана по дану, када је он, судеком пресудом, за умрлога оглашен, односно по дану од кога се по пресуди има као умрли сматрати (§ 51. Грађ. Зак.). — Разуме се, да и такав супруг, ако се врати, и заинтересована трећа лица, могу брачност ове деце контестирати, по основу немогућности полнога сношаја.

У место статусних, личних књига каквих има у готово свима модерним државама, у које се записују потребни факти: рођења, крштења, брачности итд. свокога детета, у нас томе служе тако зване књиге рођених и крштених, које воде дотични свештеници при црквама, и у које у моменту крштења уписују свако рођено дете, са осталим податцима.

Из оваквих књига дају се тако звани изводи (крштенице) као докази о томе.

Међутим важност ових књига и извода у погледу свих осталих факата, сем факта крштења врло је сумњива. Шта више Архијерејски Сабор одлуком својом С Бр. 94. из 1901. год. нашао је, да пошто духовна власт утврђује непосредно само акт крштења, а о рођењу записује у протокол податке добивене посредним путем, то је навод протокола рођених јавна исправа само у погледу крштења, и у томе погледу не може бити оспорен, а не и у погледу рођења као податка записаног на основу посредног сазнања и ван своје власти... Констатација свештеникова, дакле, о брачности или ванбрачности детета приликом уписа овога у књиге рођених, ако не одговара фактичкоме стању ствари, без вредности је.

Б. Да би и небрачној деци дао могућности да постану брачна, наш законодавац усвојио је тако звани институт легитимације.

Легитимација то је онај правни поступак, којим се небрачно дете чини брачним.

Наш Грађ. Законик предвиђа три начина легитимације ванбрачне деце.

а. Први је конвалидацијом неважнога брака.

У случају закључења брака и поред постојања брачних препрекај прави се разлика, да ли су брачне препреке такве, да се за ове може од надлежне духовне власти добити диспензација или не. И ако је случај такав, да се дотичне брачне препреке таквога брака могу уклонити накнадном диспензацијом, онда се брак накнадно конвалидира. Конвалидацијом оваквог иначе ништавнога брака, деца у њему рођена и пре дате диспензације, сматрају се за брачну (тач. 1. § 134. Грађ. Зак.).

Право на тражење диспензације мора се признати не само обома супрузима, него и деци из оваквога брака, у случају смрти, па и за живота родитеља.

б. Други начин легитимације ванбрачнога детета, то је путем накнадно закљученог брака (*per matrimonium subsequens*).

Кад родитељи једног ванбрачно рођеног детета накнадно ступе у брак, онда такво дете по тац. 2. 134. Грађ. Зак. постаје брачно.

Промена ванбрачнога статуса у брачни код оваквога детета у овом случају, има се записати и у књиге рођених.

в. Трећи начин легитимације ванбрачнога детета, то је путем владаочеве милости (*per rescriptum principis*).

Овај начин легитимације има слабије дејство од она прва два.

О њему говори тац. 3 § 134. Грађ. Зак. и чл. 143.—145. Неспорних Правила.

У циљу легитимације овим путем, родитељ подноси молбу надлежноме старатељскоме судији. Старатељски судија овакву молбу подноси Министру Правде, а овај са својим мишљењем на решење владаоцу.

По § 134. Грађ. Зак. овакво дете може бити постављено у „одношење права брачне дече“ само „без штете трећег“ — А чл. 145. Неспорних Правила наређује да „решење владаоца од онога дана кад је издато, добија закону силу.“

Права које ванбрачна деца стеку легитимацијом овим путем или су ограничена још у акту родитеља, којим за легитимацију моли, или самим решењем владаоцем.

У свакоме случају ова права детету припадају, као што је већ напоменуто, од дана решења владаоцева, а права трећих лица (на пр. легатора чији легат крњи закони део) не могу бити оштећена.

Кад се може тражити легитимација овим путем, законодавац се о томе није изјаснио. Ово је питање остављено дискрецијонности судије и Министра Правде, али у свакоме случају овај начин легитимације био би индициран онда, кад би легитимација на она прва два начина била немогућа.

Спорно би било питање, да ли је за легитимацију овим начином потребан пристанак оба родитеља, и оца и матере. Међутим по самој природи ствари, пристанак матере за легитимацију детета овим начином не би био потребан, просто зато, што се овом легитимацијом побољшава положај детета, чија права према матери и иначе постоје.

Ако је ванбрачно дете пунолетно, онда је за легитимацију потребан и његов пристанак.

Што се тиче права на наслеђе детета овим начином позаконенога, има два мишљења. — По једноме, деца овако позаконена немају права интестатског наслеђивања, за то, што § 409. Грађ. Зак. вели: „деца изван брака рођена, добивају права на наследство... само онда, кад би познијим браком она позаконена била“ — По другом мишљењу, по коме § 409. Грађ. Зак. наводи само један пример, и овако легитимирано дете има право интестатског наслеђа. У корист овога другог мишљења наводи се још и то, што § 134. Грађ. Зак. вели: да се легитимацијом милошћу владаоцем „деца небрачна могу законом учинити и са брачном изравнати“; те кад их оваква легитимација са брачном изравнава, онда нема разлога одузимати им интестатско право наслеђа.

Несумњиво је дакле, да легитимацију детета на овај начин може тражити отац. Али и мати, па и само дете може је тражити, ако докажу да је отац био намеран то учинити, да је

отпочео (као оставио писмо о томе, написао молбу итд.) па услед изненадне смрти или кога другог узрока није могао приступити извршењу своје намере.

Усвојење (адопција, грађанска или адоптивна филијација).

Напоменули смо већ, да је за случај немања природнога, потомства законодавац предвидео могућност тако званог усвојења, и заснивања родитељскога односа њиме.

Усвојење је једна од најстаријих установа породичнога права и налази се још у индиском и јеврејском праву.

По свому дејству усвојење по нашем праву може бити потпуно (§ 137. Грађ. Зак.) и непотпуно (§§ 143. и 144. Грађ. Зак.). Али, како је усвојење установа, која повлачи за собом губитак односно прибављање једнога читавога низа права за извесне личности, и како је то и иначе сама по себи важна установа, — то је законодавац поставио за пуноважност усвојења неколико услова.

На првоме месту усвојитељ мора бити способан за правне радње. Потпуна (душевно оболели) или ограничена (лица под старатељством) неспособност за правне послове, условљава неспособност бити усвојитељ. Оваква лица не могу усвојити ни преко својих законих заступника.

Спорно би било, да ли је жени (која према § 137. Грађ. Зак. може бити усвојитељ) која је удата, за усвојење потребан пристанак мужевљев за то. Пошто усвојеник има права само према усвојитељу, онда не би било разлога, ово право жене ставити у зависност од одобрења мужевљева. Разуме се, да ако је жена удова, коначно разведена или неудата, а пунолетна, онда о овоме њеноме праву не може бити дискусије.

Како наш законодавац нигде није забранио родитељима, који већ имају деце, да могу туђу децу усвојити, то би значило, да је и ово могућно, без обзира на правичност саме ствари. У осталом, бојазан, да ће овако усвојено дете довести у питање, па евентуално и осујетити права брачне деце у погледу на наслеђе, пракса је решила на тај начин, што је стала на гледиште, да закони део брачне деце може бити доведен у питање, с обзиром на § 480. Грађ. Зак. само тестаментом, а не и уговором о усиновљењу, пошто § 480. Грађ. Зак. ове уговоре не предвиђа.

Други услов за пуноважност усвојења, то је онај из § 140. Грађ. Зак. по коме: „Посинак и поћерка морају бити барем 15 година млађи од свога поочима и помајке.“ — У пракси, овај се услов поставља само у време потврде уговора

о усвојењу, што ако је пропуштено, онда не може неиспуњење овог услова бити узрок неважности уговора.

Трећи услов за пуноважност усвојења је тај, да је усвојено дете „туђе“ дете, како вели § 136. Грађ. Зак. — Према овоме, отац не би могао усвојити своје ванбрачно дете.

Четврти услов за пуноважност усвојења је, потребан пристанак.

По § 141. Грађ. Зак.: „Малолетно дете противу воље својих родитеља, ако су у животу, ако ли нису, противу воље татора или заступника, не може се... усвојити. И сама пунолетност не ослобођава дете од дужности пристанак од родитеља у том случају искати, које ако недобије, усвојење без судског опредељења нема силе ни важности.“

У случајевима где је за усвојење потребно и одобрење судско, ово даје надлежни судија за ванбрачна дела (чл. 141 Неспорних Правила).

Ако је усвојени малолетник под старатељством онда уз одобрење старатеља, потребно је и одобрење старатељског судије (чл. 75. и 94. Зак. о старатељству), које ће ако је малолетник старији од 17 година, моћи бити дато тек по саслушању малолетника.

Ако је оваквоме малолетнику жив отац, онда је потребно његово саизвољење. Не хтеде ли отац дати свој пристанак на усвојење несумњиво корисно по малолетника, онда ово одобрење даје судија.

Ако је лице, које има да буде усвојено пунолетно, онда је потребно, да се оно изјасни о усвојењу. Међутим и код пунолетних лица, мора постојати и очево одобрење, ако је жив.

Међутим, исто тако, ако се поочим или помајка налазе у задрузи, њима је, да би могли у својити, потребан за ово пристанак кућне задруге т. ј. старешине и осталих учасника задругара. Ако ови не даду потребан пристанак, дозвола се може тражити од судије.

Спорно би питање било, да ли недостатак оваквог пристанка, односно дозволе, чини уговор о усвојењу ништавним, кад се на тај недостатак у моменту потврде, није обратила пажња.

Несумњиво најглавнији захтев за пуноважност усвојења, то је форма у којој такав уговор мора бити закључен.

Уговор о усвојењу мора увек бити писмен, са потписом усвојитеља и усвојеника, односно његових законих заступника, ако је малолетан.

Овакав писмени уговор потписаће парохијски свештеник и кмет, пошто предходно испитају, да ли је случај усиновљења и да ли нема какве препреке. (§ 145. Грађ. Зак.)

После тога, уговор о усвојењу подноси се на потврду судији за неспорна дела, који је пре потврде дужан, да испита породичне односе и године поочима и помајке и лица које се усваја (чл. 141. Неспорних Правила).

Кад потврди уговор о усвојењу, судија ће предати по један примерак усвојицу, усвојенику или његовом заступнику и задржати један препис за архиву суда (чл. 142. Неспорних Правила). Тек с потврдом неспорнога судије, сматра се уговор о усвојењу за пуноважно закључен, пошто по § 147. Грађ. Зак.: „Усвојење таково добија силу од дана потврђења судског, осем ако се не би стране другојаче изјасниле.“

У § 146. Грађ. Зак. предвиђа се и тестаменат као форма у којој се усвојење може извршити. По овоме законскоме пропису: „Ако би ко посредством тестамената кога усвојити желио, то се онда сматра као једноставна воља поочима или помајке, за које савршену снагу изискује се још саизвољење друге стране, којим је оно условљено.“

Усвојење путем тестамената познато је сем нашег права, још само римском и француском праву. Пошто тестаменат задобија правну снагу тек смрћу тестваторовом, то и овакво усвојање има дејства тек по смрти усвојитеља, и по присганку усвојеника, односно његових законих заступника.

Б. Напоменули смо већ, да усвојење по своме дејству може бити потпуно и непотпуно.

а. Потпуно је усвојење оно о коме говори § 137. Грађ. Зак. по коме: „Кад човек или жена узму мушко или женско дете место сина или кћери без свакога услова и изузећа, онда је такво равно са свим рођеном детету и зове се посинак или поћерка а родитељи поочим или помајка.“

Тако усвојено дете добија и име и презиме својих пародитеља, и добија сва права, била она лична, или уговорна, или наследна, која према својим рођеним родитељима и родбини има, а права према својим рођеним родитељима и родбини не губи већ их и даље задржава (§ 138. Грађ. Зак.).

Дете усвојено има права на наслеђе свога поочима или помајке. Ако тако усвојено дете умре без потомства, онда и оно што је оно од својих пародитеља наследило, и оно што је само стекло, прелази на потомке пародитеља. Ако његови пародитељи немају потомака, онда оно што је само стекло, прелази на његову рођену родбину, — а оно што је од пародитеља наследило, прелази на родбину пародитеља. (§ 410 Грађ. Зак.).

У свакоме пак случају пракса стоји на гледишту, да се усвојењем не могу крњити закона права рођене деце, — те да према томе и закони део ових мора остати интегралан.

Овако усвојено дете ступа под родитељску власт својих пародитеља и има све оне дужности, које има и према својим рођеним родитељима. Оно оставља и крсно име својих родитеља, па узима оно својих пародитеља (§ 139. Грађ. Зак.).

Као што се из овога види, законодавац је сродницима усвојитељевим учинио приличну неправду, намећући им за сродника једно лице, при чијем усвојењу они нису ни питани, па му чак, можда, и противни били. Изворник нашег Грађ. Законика, Аустр. Грађ. Зак., већ је у томе погледу био пажљивији, па је у § 183. статуирао, да на остале чланове усвојитељеве породице однос између усвојитеља и усвојеника нема никаквога утицаја.

Спорно је питање, да ли би усвојитељ имао права наслеђа према усвојенику. Наш законодавац ово питање не регулисава, према чему би се на њега имало одговорити тумачењем.

Исто је тако спорно и питање, да ли усвојеник има право наслеђа према потомцима усвојитељевим. По једноме мишљењу ово се право усвојенику има признати за то, што је § 410. Грађ. Зак. потомцима усвојитељевим дао право наслеђа према усвојенику, па како у наследноме праву важи принцип узајамности, то нема разлога лишити усвојеника овога права

Питање пак, да ли усвојитељ има права да наследи усвојеника, наш законодавац такође није изрично предвидео. Али кад је § 410. Грађ. Зак. потомцима усвојитељевим дао према усвојенику право наслеђа, и ако су му ови даљи цивилни сродници, онда нема разлога одрећи ово право саме усвојитељу како по том основу, тако и по основу принципа узајамности.

б. Непотпуно усвојење је пак свако оно усвојење, које за собом не повлачи сва ова права за усвојеника.

Тако се по § 143. Грађ. Зак. може неко усвојити и с нарочитим погодбама и под нарочитим условима, постављеним и утврђеним било с родитељима малолетниковим, његовим ааступницима и судом или и са самим малолетником.

Права оваквога усвојеника зависе у првоме реду од утврђених услова, а у колико она условима нису утврђена, онда се тумаче према принципима напред изложеним за потпуно усвојење. У сумњи увек се има тумачити пре у корист усвојенога иега усвојитеља.

Принципски, дакле, овакво усвојење неће произвести само она правна дејства, која су странке уговором изриком искључиле.

И за овакво усвојење у погледу форме — уговора, важи све оно што је напред речено за случај усвојења из § 137. Грађ. Зак.

Много је слабије дејство другог случаја непотпуног усвојења, о коме је реч у § 144. Грађ. Зак., по коме се неко може

усвојити и без икаквих изјашњења, и онда се такав усвојитељ сматра као хранитељ а усвојеник [као храњеник, који имају узајамно права само на пристојно издржавање и упућивање, али не и на име и на остала родбинска права.

За овакав случај храниоштва не тражи се никаква писмена исправа.

Дејство оваквог усвојења зависи од услова под којима је учињено. У сваком случају, дете остаје и даље у саставу породице свога рођенога оца и под његовом родитељском влашћу, ако је жив, односно под старатељством ако није жив, ма да и хранитељ може бити старатељ.

Храњеник нема права на наслеђе према хранитељу — а исто тако ни хранитељ не наслеђује храњеника. Али по смрти ванбрачнога непозакоњенога детета, које умре без потомства његово имање наслеђује увек хранитељ, па ма му он био и родитељ или не (§ 411. Грађ. Зак.).

И храњеник према хранитељу и хранитељ према храњенику имају право на издржавање, право које потиче из самога § 144. Грађ. Зак.

В. Уговор о усыновљењу једном пуноважно закључен, има свој нарочити и засебни карактер, те се може раскинути само, ако наступе случајеви, које је закон за његово раскинуће изриком предвидео.

По § 147. Грађ. Зак. уговор о усвојењу може се раскинути само онда кад стране које су уговор закључиле од њега одустану. Ако је једна уговорна страна малолетна, онда је за одустанак потребан и пристајак старатељског судије, сем ако је отац малолетников жив, који је према последњој алинеји § 147. Грађ. Зак. природни заступник уговорних права свога детета према пародитељима.

Са раскинућем уговора о усвојењу, ствар се повраћа у првашње стање. Дете се понова враћа под родитељску власт својих родитеља, без икаквих права или дужности према бившем усвојитељу.

За трошкове, које је усвојитељ, до раскинућа уговора имао на усвојеника, нема права на накнаду.

Ако је уговор о усыновљењу предвиђао нарочите услове и терете за коју од уговорних страна (на пр. случај из § 143. Грађ. Зак.), онда се уговор о усыновљењу може раскинути и на захтев само једне од уговорних страна, ако она друга услове не испуњава.

Г. У § 148. Грађ. Зак. говори се о једној установи која је специјалитет нашега права, а која није позната ни једноме страноме законодавству; то је установа побратимства и посестримства.

У поменутом законском пропису вели се: „...усвојењу подобно може се посредством уговора без неправде и штете трећем учињене и побратити и посестрити. И онда се права и побратима и посестрима по сили и изјашњењу учињена уговора мерити морају, у колико не би законим уредбама противна била.“

И ако законодавац о форми овога уговора ништа не говори, ипак с обзиром на врло важне правне последице, које овакав уговор може имати (на пр. право на наслеђе) несумњиво је, да он мора бити писмен, па да би имао правнога дејства. У осталом садржина и услови самога уговора и овде ће одредити границе његовога правнога дејства.

Једини услов, који законодавац поставља, то је, да се овакав уговор не може закључити на неправду и штету трећег, тј. да уговор о побратимству у толико не важи, у колико је закључен на штету трећих лица, односно на штету већ стечених права трећих лица.

Спорно би било, да ли се уговор о побратимству једновремено заснива и задружни однос. По §§ 57. и 507. Грађ. Зак. за појам задруге тражи се у првome реду сродство, а код побратимства се тек уговором заснива грађанско сродство. У свакоме случају, питање је, бар теоријски врло интересантно.

Са поменутиm уговорним побратимством и посестринством не треба мешати обично, обичајно побратимство и посестримство, која нема никаквог правног значаја.

Д. На послетку у § 149. Грађ. Зак. и сам је законодавац навео, да се од свих наведених института разликује по Богу отац, по Богу мајка, по Богу брат, по Богу сестра „која само једну свезу љубави и благодарности оснивају, а у кругу права грађанских никакве промене не чине.“

Овакав, дакле, однос више је моралне природе и право о њему не води рачуна и не регулише га.

Ђ. Поставивши 1868 године изменама и допунама у првобитномe тексту § 130. Грађ. Зак. принцип, да се отац ванбрачноме детету не може истраживати, законодавац је у другој алинеји овога законскога прописа наредио, да се ванбрачно дете не може уписивати у црквене књиге (рођених и крштених) на име кога другога сем матере, осим, ако ко сам призна, да је отац детету и одобри, да се оно на његово име у црквене књиге уведе.

Како је ова измена дошла — 1868. год, дакле после првобитнога текста Грађ. Законика од 1844 године, то се поставља питање о узајамном односу правном оваквог детету према оцу, који је дозволио, да се на његово име оно упише у црквене књиге.

Очигледно је, да свако дете овим уписом не постаје брачно; али је несумњиво и то, да ово дете и ако није брачно, а оно је бар „законско“ дете свога оца, који је упис дозволио, јер би иначе ова одредба законодавчева била бесмислена, претпоставка је, да законодавац не чини бесмислене наредбе.

Права овако уписаног детета, нарочито су у пракси предмет јаке дискусије и контрадикторних решавања. И док по једном мишљењу, упис у црквене књиге на име оца, по одобрењу овога, ванбрачнога детета, не даје детету право на наслеђе, — дотле по другом, овакво дете, има право на наслеђе, за то, што је § 130. Грађ. Зак. установљавајући могућност уписа у црквене књиге оваковог детета, на име оца, по одобрењу очеву, овај упис субституирао брачности. У сваком случају питање остаје спорно.

Ванбрачни родитељски однос.

Ванбрачни родитељски однос бива засниван ванбрачним рођењем детета. Ово бива, или кад дете роди мати, која није у браку, — или, и ако је у браку, кад је брачност детета, услед околности под којим је рођено, контестирана са успехом.

По § 140 Грађ. Зак. „ко је отац ванбрачном детету не сме се истраживати ни доказивати“

На супрот, дакле, немачком и аустријском праву, наш је законодавац у овоме праву усвојио познати принцип француског права: *La recherche de la paternite est interdite.* — У осталом, овај принцип усвојен је тек 1868 год. а дотле је наш Грађ. Законик и у овоме следио своје изворнику Аустр. Грађ. Законнику.

Али усвојивши 1868 год. принцип, да се ванбрачноме детету отац не може тражити, наш је законодавац ипак учинио неколико изузетака. То су, према § 130. Грађ. Зак. случајеви одвођења (§§. 188. и 179. Казн. Зак.) и силовања (§ 191. Казн. Зак.), па би се време концепције подударало са временом одвођења или силовања. Признање патернитета условљено је у овим случајевима тужбом заинтересованих, тужбом, која по § 925. Грађ. Зак. не застарева, без обзира, да ли је кривица по Казн. Закоником застарила. За овакву тужбу надлежан је једино првостепени суд, као суд апсолутно надлежан за статусне тужбе.

Што се тиче утврђења периоде концепције и овде вреди § 114. Грађ. Зак., т. ј. одвођење односно силовање мора да је било у времену између 300 дана до 180 дана пре рођења детета.

Изузетно, може и отац по својој драгој вољи увек признати патернитет једном свом иначе ванбрачном детету, на тај

начин, што ће према другој алинеји § 130. Грађ. Зак. одобрити, да се дете на његово име у црквене књиге уведе.

И у горњим случајевима, кад је патернитет издејствован по алинеји првој § 130. Грађ. Зак. и у овом другом случају, кад је, по алинеји другој § 120. Грађ. Зак. природни отац сам одобрио упис детета у црквене књиге на његово име, на оцу у првом реду лежи дужност издржавања таквога детета.

Да напоменемо, да и у случајевима из прве алинеје § 130. Грађ. Зак. кад је издејствован патернитет, као последица судске одлуке наступа то, да и по црквеним књигама такво дете бива записивано на име оца, т. ј. да надлежне црквене власти издаду потребно наређење, да се у црквеним књигама на дотичноме месту ова примедба упише.

Дејства родитељског односа.

Брачни родитељски однос.

Брачни родитељски однос заснива између родитеља с једне и деце с друге стране извесна права и дужности, делом изриком законом регулисане, делом више мање моралне природе.

а. Тако брачна деца, самим тим фактом, задобијају сва лична породична права свога оца, као право на име, за тим очево поданство (§ 31. Грађ. Суд. Пост.) и т. д. што је логичка последица претпоставке, да се личност детета, све док је под очевом правном влашћу, више мање губи у очевој личности. Разуме се, да на пр самостална привреда детета, ствара и за дете самостални форум.

Све ово важи и за легитимирану и адоптирану децу, сем што, адоптирано дете, по § 138. Грађ. Зак. задржава и породично име својих природних родитеља,

б. Родитељи дакле у првоме реду отац, а за тим и мати, дужни су по § 145. Грађ. Зак., својој деци бити и хранитељи. „Они треба да се старају за њихов живот и њихово здравље, да их хране и одевају, да им тело снаже и подижу, васпитају и душевне способности развијају, у закону божијем обучавају и науком срце и душу облагорођавају, и у полезном труду придржавају, и тако за сретнији живот приправљају и основ благостању њиховом положе.“

Границе родитељским дужностима из овога законскога прописа одређује опште појимање и обичај. У главном, родитељи су, према овоме, дужни да својој деци даду такво васпитање, и домаће и нарочито, да их ово може учинити способнима за самостални живот.

Женској деци, родитељи су дужни дати потребно домаћинско васпитање и удати их. Мушком пак дужни су васпитањем омогућити изврстан положај у друштву.

Аустр. Грађ. Законик обавезује родитеље још и на то, да женској деци морају дати изврстан мираз према својој имовној стању (§ 1231), а мушкој потребна средства за бављење позивом, на који су их спремали, такође према својој имовној стању (§ 1220). — Наш законик о овим дужностима родитеља и не говори. По нашем Грађ. Законнику у случају смрти родитеља, кћерима, према § 397. Грађ. Зак. припада према браћи право на „престојно удомљење по постојећим обичајима“. Како би пак обавеза родитеља на давање мираза кћерима за живота, морала законом бити изриком предвиђена то би било врло тешко ову обавезу натурити родитељима и за живота. Међутим, несумњиво је, да и она кћер, која се за живота родитеља удала, а мираз није добила, има права да га тражи из заоставштине родитеља, према § 397. Грађ. Зак. — Што се пак тиче права мушке деце, на потребна средства за опочињање позива, за које су их родитељи спремали, — она их по нашем Грађ. Законнику немају, у толико пре, што § 500. Грађ. Зак. оваква давања, кад су вршена од стране родитеља, назива поклонима

Ако би отац своје дужности из § 115. Грађ. Зак. пренебрегавао на губитак среће дечије, како то вели § 116. Грађ. Зак. „онда има власт задружни старешина, који је за добро владање и поредак кућана под одговором, пристојним начином који ако не помаже и самим судским путем, настојати, да ови дужностима својим за доста учине.“ Законом о старатељству, као што ћемо доцније видети, дато је и старатељскоме судији право да у оваквим случајевима интервенише

в. Главна дужност родитељска, да издржавају своју децу траје по § 117. Грађ. Зак. донде, докле год деца не буду у стању сама себе издржавати. „Закон за такви рок узима пунолетност или навршену 21. годину код мушкараца, а код девојака удају“ вели поменути законски пропис.

Ова дужност родитеља толико је важна, да по §. 118. Грађ. Зак. „Распра супружничка или и сам развод не ослобађа родитеље од њихове дужности спрам деце. Само у том случају потреба је исте дужности на оба родитеља разведена сразмером поделити, тако, да ако се сами поравнали и сложили не би, закон уређује, да деца мушка до навршене четврте, а женска до навршене седме године под материну рану и негу спадају, а остала под очину бригу долазе; ако неби особита опстојателства среће ради дечије другу наредбу изискивала.“

Али и ако је законодавац у §. 117. Грађ. Зак. ову дужност родитељску ограничио, код мушкараца пунолетство а код кћери удајом, ипак је несумњиво, да и сина, који је и после пунолетства неспособан за привреду (на пр. услед умне поремећености) имају, с обзиром на § 151. Грађ. Зак. да издржавају родитељи, као што би се ова њихова дужност могла да заснује на §. 153. Грађ. Зак. у односу на, истина удату, умно поремећену кћер, чији би муж био у немогућности, да је издржава.

У једноме датоме случају у пракси се је било поставило питање, да ли су родитељи увек дужни да издржавају кћер до удаје, без обзира на њену личну способност за привреду, или их ова способност кћери ослобођава те дужности. У пракси је нађено, да је одредба §. 118. Грађ. Зак. категорична, и да родитељи имају увек дужност да кћер издржавају до удаје, без обзира на њену личну способност за привреду и без обзира на то, што она, можда, неће да се удаје. Међутим позивање на §. 117. Грађ. Зак. за овакав случај неби био довољно јак аргуменат, пошто овај законски пропис само поставља једну претпоставку, кад закон сматра женско дете способним да само себе издржава, пошто, по првој алинеји овога законскога прописа, обавеза издржавања деце лежи на родитељима „докле год деца не буду у стању сама себе издржавати.“

Али дужност издржавања наш законодавац није ограничио само на родитеље: он је у инокосној кући овом дужношћу оптеретио и неке ближе сроднике, а у задружној саму задругу.

Тако, по §. 119. Грађ. Зак. све трошкове поради издржавања и васпитања деце дужан је поглавито отац носити, а после њега мати, за њом дед и баба са очине стране, а за овима стричеви, а после дед и баба од материне стране и ујаци; осим ако нису у задрузи, у ком случају ако уживају имање у заједници, дужан је старешина кући о снабдевању свију старати се и после оца сву бригу поглавито носити.

Апстрахујући од тога, што је законодавац неправично овом дужношћу издржавања оптеретио стричеве и ујаци као даље рођаке, а не претходно браћу као ближе (и као евентуалне законске наследнике), ова је неправичност у толико већа, што ову дужност имају ујаци и стричева и према легитимираним и адоптираним детету, ма ово било и противу њихове воље.

Разуме се, да у овој сукцесивној реду рођака обавезних на издржавање, обавеза пада на доцнијега увек, или кад претходнога нема, или кад је предходни у немогућности да ову обавезу поднесе. Како је пак ова обавеза чисто лична, то се по смрти извеснога лица не може везати за његову заоставштину.

Што се пак тиче питања колико има да буде ово издржавање њиме се законодавац и то са разлогом није ни бавио. Јасно ја, да су родитељи дужни издржавати своју децу с обзиром на своје имовно стање и социјални положај. Што се пак тиче осталих рођака, јасно је, да се од њих ово не може тражити у границама њиховог имовног стања, него само у границама најнужнијих потреба детета, што је увек фактичко питање.

Ако пак ни с очеве ни с материне стране нема оваквих рођака на којима лежи дужност издржавања детета, онда она, према Законодавном решењу од 12. јуна, 1847. год., В. № 838. пада на општину очевога домицимла

Ако би пак овако дете имало свога имања, онда приход од овог имања у првоме реду, па чак и само имање има да послужи за издржавање детета. У § 122. Грађ. Зак. вели се о томе: „Ако би пак деца осим родитељског управљања што трудом или поклоном, или другим законим начином стекла и прибавила, оно се сматра као њихова сопственост, премда до пунољетности под очино управљање спада. И отац је властан приплод дечије сопствености употребити на њихово васпитање, главно пак дужан је сачувати осим особита случаја, ако би се потрошак могао за оснивање среће детиње изискивати, које се онда са допуштењем суда издати може.“ — Разуме се, да, кад обавеза издржавања детета, сходно § 119. Грађ. Зак. падне на кога од тамо побројаних сродника. и они у случају да дете има свога имања (које не би било довољно за издржавање), или додају разлику, или имају сва права која и отац по § 122. Грађ. Зак.

г. За сво време док су под родитељском влашћу, деца су дужна своје родитеље поштовати, у свему их слушати и ништа не радити противу њихове воље, (§ 120 Грађ. Зак.).

Али од овога више моралнога правила и сам законодавац статуирао је више изузетака.

Тако се по §§ 160. од. 152. Грађ. Зак. може мушкарац после 17 год. а кћи после 18. год. удати и против воље родитеља.

За тим се деца могу изузети испод очинске власти, ако је отац умно поремећен, због злочина на дуже од године дана, робије осуђен, ако га је нестало па се за годину дана за њега ништа не дозна, ако би га суд прогласио за распикућу и т. д. (§ 153. Грађ. Зак.). Разуме се, да чим који од ових узрока престане, деца се поново враћају под очинску власт.

На послетку старатељски судија може оцу одузети родитељску власт, ако би отац дете злостављао или га на рђав пут упућивао, или би његово васпитање са свим пренебрегавао.

У оваквоме случају судија интервенише по тражењу матере, сродника или трећих лица, доносећу сходно наредбу (§. 155, Грађ. Зак.).

д. Из овога права родитеља потиче њихово право, да дете за све време трајање родитељске власти буде под њиховом фактичком влашћу, те према томе и право, да тужбом (*actio de liberis exhibendis*) траже од власти, да им поврати, одбеглу или од кога другога задржану децу, под родитељску власт (§. 120. Грађ. Зак.).

Са овим је у вези и право родитеља, да непослушну децу могу „умереном домаћом казном“ како вели §. 120. Грађ. Зак. принудити на послушност.

г. Све оно што деца под родитељском влашћу и њиховом управом прибаве, прибављају према §. 121. Грађ. Зак. својим родитељима; разуме се, сем онога, што деца прибаве у једној потпуно одвојеној привреди од очеве (§. 122. Грађ. Зак.) јер и по §. 123. Грађ. Зак. родитељима прибављају само она деца, која родитељи снабдевају и издржавају, иначе пак, што својим трудом прибаве, мимо тога, оно је њихово.

Али зато је отац по § 325. а крив. Суд. Пост. одговоран за извесне трошкове (оне из тач. 4. и 5. § 322. и § 325. Крив. Суд. Пост.) проузроковане кривичним делом његовог детета, ако је дело учињено из користољубља. Како се у § 325 а. Крив. Суд. Пост. говори само о очевом имању, то би значило, да мати за овакве трошкове не може одговарати својим имањем.

д. По § 127. Грађ. Зак. отац је дужан да своју малолетну децу у сваком случају заступа.

Отац је, дакле, по самоме закону правни заступник свога малолетног детета. — Све обавезе, које би оваква деца без родитељске воље учинила „немају никакве силе ни важности,“ вели § 125. Грађ. Зак., сем ако би их закон у особитим случајевима дозвољавао.

Међутим право очево да своје дете заступа не иде дотле, да може и имаовину детињу, без ичега даље, отуђивати. За овакве акте, увек му је, према § 122. Грађ. Зак. потребно још и одобрење старатељског судије.

Последица, пак, ове очинске власти је право оца, да тестаментом или и обичним својеручним писменом својој деци одреди старатеља, или нареди, да извесно лице не може бити старатељ (чл. 100. Зак. о старатељству).

Како је међутим могућно, да у конкретном случају дођу у сукоб интереси родитеља и деце, то ће у оваквом случају старатељски судија детету увек постављати старатеља имања

(чл. 185. Зак о старатељству) који ће у таквоме случају заступати интересе детета.

Дејство ванбрачног родитељског односа.

Ванбрачна деца немају према својим родитељима она иста права, која брачној деци припадају, она су нарочито искључена из свију права, која се једино на породичној вези и сродству оснивају, као што је поглавито право наследства законског према родитељима својим и сродницима својих родитеља (§ 409. Грађ Зак.), право на издржавање према сродницима својих родитеља и др. (§ 119. Грађ Зак.). Она немају права на име очево, већ носе породично име материно (§§. 133. и 135. Грађ. Зак.). Ванбрачно дете има и поданство своје матере (§. 44. у вези са § 131. Грађ. Зак.) и исту судску надлежност (§ 31. Грађ. Суд. Пост.).

Али ванбрачна деца исто као брачна, имају право тражити издржавање од својих родитеља. У погледу издржавања ванбрачног детета (где долази и васпитање у циљу спреме за самосталан живот) по нашем законику важи ово: ту дужност у првом реду има мати (§ 129. Грађ. Зак.). Ако мати није у стању старати се за издржавање онда ту дужност има отац ванбрачног детета, у случају кад је он познат (§ 130. Грађ. Зак.).

Међу тим судови, кад се тражи од оца издржавање за ванбрачно дете не треба и сувише велике захтеве да стављају на способност материну за зараду. Ако је отац у бољим материјалним приликама, онда је дужност његова да се о свом ванбрачном детету стара, и у случају, кад би мати, напрежући сву своју снагу, могла сама издржавати дете Јер у § 131. Грађ Зак. вели се „уз матер и после матере дужан је отац дете ванбрачно издржавати.“ Сем тога ваља имати на уму и пропис у § 832. Грађ Зак., по коме би отац у случају силовања и одводења могао бити осуђен да мајци детињој плати извесну суму због осрамоћења а и да се осуди да плаћа за издржавање свога ванбрачног детета.

Ако пак ни отац ни мати нису у стању да своје ванбрачно дете издржавају, онда ће то чинити кућа и родбина, у којој се тако дете роди (§ 121. Грађ. Зак.). При овоме законодавац мисли на кућу и родбину, у којој девојка или удовица стално живи, и која има дужност да о понашању и владању своје женске деце води бригу. Непостоји ли ни овај случај у погледу издржавања ванбрачног детета, онда трошкове око тога има да сноси општина, којој ванбрачна мати прапада по Законодавном Решењу од 24. новембра, 1854. год. В. Н. 1088. (код § 129. Грађ. Зак.). Ванбрачна мати има и право и дуж-

ност да се стара о неговању детињег тела и о његовом васпитању. Тога ради она има права код себе задржати своје ванбрачно дете. То важи и онда, кад отац сноси трошкове издржавања. У Аустријском Грађ. Зак. у §. 168. изрично је прописано: „Докле год хоће мати и може сама да васпитава своје ванбрачно дете, саобразно његовом будућем позиву, не може јој отац дете одузети; трошкове пак око издржавања мора отац без обзира на ово, сам сносити.“ И у нашем Грађ. Зак. у §. 135. вели се да „само у случају ако се ванбрачно дете прописаним начином као законом и брачно огласи добија и отац очинска права над њим. Иначе ово припада матери или ономе, који га је хранио и васпитавао (хранитељу или заступнику његовом), нити отац против воље материне себи то присвојити може.“ Међу тим у §. 132. Грађ. Зак. вели се: „ако су небрачни родитељи уједно и хранитељи детету, онда им пристоје сва права и дужности спрам небрачног детета и његова имања као и брачним.“ Из овог излази да су §§ 132. и 135. Грађ. Зак. у контрадикцији у случају кад се ванбрачни отац стара о детету. Јер по §. 132. Грађ Зак. излази да у овом случају има ванбрачни отац очинску власт над дететом и на основу ње могао би дете од ванбрачне матери одузети, а по §. 135. Грађ. Зак. то не би могао учинити. Ипак сигурно је да мати може своје ванбрачно дете код себе задржати и у случају, кад се отац о његовом издржавању стара, јер отац ванбрачног детета у случају § 132 не може имати очинске власти над њим. Ванбрачна деца, без обзира на то ко се о њему стара, морају имати старатеља, па баш и онда кад је ванбрачни отац у животу. То се јасно види из чл. 4., 11. и 21. Закона о старатељству. А дужност неговања и васпитања ванбрачног детета има мати по §. 129. Грађ. Зак. и чл. 51. Закона о старатељству јер и самом друштвеном позиву материном одговара, да се она о здрављу детињем у првом реду стара. На сваки начин да отац ванбрачни има право надзиравати неговање и васпитање ванбрачног детета од стране матере. И ако би видео да мати не васпитава дете као што срећа детиња изискује, онда може преко старатељског судије тражити да се дете од мајке одузме. Истина у наш законик није унесен §. 169. Аустр. Грађ. Зак., који о томе говори. („Ако пак добру детињем прети опасност услед васпитања од стране матере, отац је обавезан, да дете своје одвоји од матере и к себи да га узме, или да га склони на друго сигурно и пристојно место“), али отац има то право по аналогiji из §. 113. Грађ. Зак. (последњи став: ако не би особите околности среће ради дечје другу наредбу изискивале). Сем тога овде има места и аналогiji из

§§. 154. и 155. Грађ. Зак. Јер кад се у случајевима, предвиђеним у овом закону може оцу ради среће очинска власт одузети, онда се може у сличним случајевима и ванбрачној матери среће ради дечје дете ванбрачно одузети. У осталом ванбрачни родитељи могу, у колико се тиме не би штетили интереси ванбрачног детета и уговором одредити код кога ће ванбрачно дете на неговању остати (§. 170. Аустр. Грађ. Зак. и 13. нашег Грађ. Зак.) Ако ванбрачно дете има своје имовине, чији су приходи довољни за његово издржавање онда ће се ово у првом реду из тих прихода подмиривати, и онда се у толико смањује обвеза родитеља и куће за издржавање (аналогија из § 122. Грађ. Зак.). У Аустр. Грађ. Зак. по § 171. „Обавеза издржавати и старати се о небрачној деци не прелази као сваки други дуг на наследнике родитеља.“ Ово је изриком прописано за то, што дугови по правилу прелазе на наследника обвезаног лица. У нашем закону нема оваквог наређења. Ако је отац у случају одвођења или силовања осуђен пресудом судском да даје издржавање своје ванбрачног детету, онда ће та обвеза, као дуг из пресуде, прећи и на његове наследнике. Ако је пак ко признао да је отац ванбрачном детету и добровољно давао издржавање, настаје питање: је су ли његови наследници дужни то издржавање давати? Исто се питање може поставити и за наследнике ванбрачне матери. По § 394. Грађ. Зак. по смрти ког лица „добра његова и права и обвезе, осим чисто личних прелазе као наследство на другога, кога по реду закон опредељује, ако он уговором или завештањем није другојачије наредио.“ Решење дакле постављеног питања зависи од тога: да ли је обавеза родитеља да своје ванбрачно дете издржавају чисто лична, јер ако се као таква сматра, онда она не прелази на наследнике. У теорији пак усвојено је да су потраживања алиментације на основу породичног односа чисто лична права и обавезе (за то је §. 171. Аустр. Грађ. Зак. и учинио у овом наређењу изузетак од правила), и према томе ванбрачно дете по нашем закону нема права да тражи издржавање од наследника својих родитеља. Заиста, ово је и сувише свирепо од нашег законодавца, и то у толико више што по §. 411. Грађанског Закона ванбрачно дете нема чак ни права наслеђа законског и то не само према оцу, него ни према својој матери! Родитељима ванбрачног детета отворен је на тај начин само тај пут да поправе даљу судбу своје ванбрачне деце, да дете легитимирају или да му тестаментом своју имовину завештају, водећи наравно рачуна и о томе, да тиме не окрње законски део наслеђа својој деци.

Права родитељска. — И права ванбрачног родитеља према својој ванбрачној деци мања су од права брачних родитеља према брачној деци. Видели смо мало час да о некој очинској власти над ванбрачним дететом не може бити говора, пошто ванбрачно дете долази под старатељство још за живота очева. Власт коју ванбрачни родитељи имају јесте родитељска власт, која се у томе састоји, што и ванбрачни родитељи, ако се о детету старају, имају право од њега захтевати поштовање и послушност. Сем тога на основу своје власти имају спремити ванбрачно дете за онај позив у животу, који они за погодан нађу. У првоме реду то право припада мајци (§ 135 Грађ. Зак. и чл. 51. Закона о старатељству), а ако ње нема, или јој је дете одузето, онда оцу, али у оба случаја у споразуму са старатељем ванбрачног детета (члан 46. Закона о старатељству).

У аустријском праву спорно је питање: да ли су ванбрачна деца, исто као и брачна дужна своје родитеље издржавати? По § 132. Грађ. Зак. могли би ванбрачни родитељи тражити од свога ванбрачног детета издржавање, ако су се и они о њему старали, иначе тога права немају.

Престанак родитељског односа и очинске власти.

По правилу престаје родитељски однос тек смрћу родитеља или детета. Код усвојења могућан је, као што смо видели, и престанак по уговору о раскиду усвојења. Очинска власт престаје: Кад дете постане пунолетно, т. ј. кад наврши 21. годину живота (§§ 37. и 150. Грађ. Зак.) онда очинска власт сама по себи престаје. Но у извесним случајевима може се очинска власт и после навршене 21. године продужити. Ти су узроци побројани у § 151. Грађ. Зак. Али у овом §-у није тачно репродуковано оно, што је у §§ 172. и 173. Аустр. Грађ. Зак. по којима је наш § 151. израђен. Јер у § 172. вели се: „Очинска власт престаје одмах чим дете постане пунолетно, у колико није из оправданог узрока продужење очинске власти на молбу очеву од суда добрено и јавно обзнањено, па се онда у § 178. побрајају узроци, са којих се може тражити од суда продужење очинске власти. По Аустр. Грађ. Зак., дакле мора отац пре но што наступи пунолетност, пре но што дете дете наврши 24 годину тражити, код суда продужење очинске власти, јер ако то неучини, са навршетком 24 године очинска власт сама по себи — *ipso jure* — престаје, и онда се може тражити да се пунолетник из наведених у § 173. Грађ. Зак. узрока, под старатељство стави, а очинска је

власт дефинитивно угашена. Наш пак законодавац у § 150. Грађ. Зак. вели да отац може, ако би нужда изискивала, задржати и пунолетника под очинском влашћу, дакле да не мора за то прво тражити одобрење од суда, као по аустријском законнику. И сад тек кад се пунолетник потужи суду, па се ту покаже да отац нема права дете задржати под очинском влашћу, има суд да нареди, да очинска власт престаје. Природније је пак онако поступити, као што је у аустријском законнику наређено. У наш законик није ушла одредба ни о томе да се задржавање пунолетника под очинском влашћу има јавно обзнанити ради опомене трећих лица, да се са таквим пунолетником не упуштају у правне послове, пошто их оно не може самостално предузимати. Али то треба да се учини, и ако је законодавац то заборавио прописати. У овоме случају има места аналогiji из чл. 146. и 153. Закона о старатељству. Послови, које би неко закључио са пунолетником задржаном под очинском влашћу, а које задржање није јавно објављено, били би пуноважни, ако то лице није знало да се пунолетник још под очинском влашћу налази. Продужење очинске власти траје до смрти детета или докле старатељски судија, по престанку узрока који су продужење изазвали, не објави да је очинска власт престала (§§ 151. последња тачка и чл. 145. Закона о старељству.).

Отпуштањем испод очинске власти (еманципацијом). По § 122. Грађ. Зак. „Деца могу пунолетност добити пре законога рока (21 године). И ово бива кад на захтевање малолетника, који треба да је 17 година навршио, и његова родитеља суд одобри. За важне узроке опредељује се: кад би мушко ожењено било, на своју руку кућу држало, занат или трговину уредно водило, или службу јавну са платом добило“

Према томе за ову изричну еманципацију тражи се по § 152. Грађ. Зак., ово: а). Да малолетник, који се испод очинске власти отпушта, има пуних 17 година; б) Да он ову еманципацију захтева; в). Да му отац на то пристаје; г). Да постоји који важан узрок са кога отпуштање захтева. Ти узроци могу бити и други а не само они, који су у § 152. Грађ. Зак. примера ради наведени: д). Најзад по чл. 146. Правила о поступању у неспорним делима да је тај захтев судија својом одлуком одобрио, као и да је отпуштање и проглашавање малолетног за пунолетног званично објављено. У споменутом члану 146. Правила о поступању у неспорним делима прописан је поступак за еманципацију малолетника. Тако се у том члану наређује. „Да се дете од очинске власти ослободи отац је дужан у случајевима, где се по § 152. Грађ. Зак.

тражи судско одобрење, да то представи надлежном судији (за неспорна дела). Нађе ли судија да је то корисно по малолетника, да се од очинске власти ослободи, и да ово ослобођење није скопчано ни са каквом злоупотребом, он ће то дозволити и о томе решење обема странама издати: Од дана кад то решење малолетник прими, он се, у односу своје личности и имања, равна пунолетном лицу, а кад решење буде извршено, судија ће на очев трошак и огласом објавити, да је малолетник признат за пунолетника.“

Као што се из § 152. Грађ. Зак., види ради отпуштања испод очинске власти потребан је очев пристанак. Међутим у случајевима § 155. Грађ. Зак., т.ј. кад отац очинску власт злоупотребљава, може судија по захтеву детета, испитавши све околности, огласити дете за пунолетно и против воље очеве. Ако је пак случај § а 154. Грађ. Зак. т.ј. ако је очинска власт за извесно време обустављена, онда треба место оца да да пристанак старатељ тога малолетника (чл. 112. Закона о старатељству).

Удајом малолетне кћери по §. 153. Грађ. Зак. девојка још малолетна излази испод родитељске власти и ступа у одношај супружних права и дужности супруга свога и његове родбине или „задруге.“ Према овоме очинска власт престаје и онда, кад се малолетна женска уда за малолетног мужа. Али ово важи само у погледу личности женине, а што се тиче њеног имања отац њен има о њему и даље да се стара водећи рачуна и о правима мужевљевим на добрима своје жене (§§ 766., 767. и 771. Грађ. Зак.). Пошто муж као малолетан не може ни својим имањем самостално управљати, па онда ни жену своју у њеним имовинско-правним одношајима заступати, то има да чини њен отац као законски заступник (§ 126. Грађ. Зак.).

Али и у случају кад је жена малолетна а муж пунолетан ипак до њеног пунолетства отац њен као законски заступник има да се стара о њеном имању. Умре ли муж за време малолетства жениног, а живели су у заједници са родитељима мужевљим, онда жена остаје у погледу своје личности под очинском влашћу свога свекра. Али и она има права да одбије ту потчињеност према своме свекру и онда подпада под очинску власт свога оца. То исто бива и онда, кад се брак малолетне жене уништи или разведе (§, 153. Грађ. Зак.).

У извесним случајевима може се очинска власт због неких препрека за извесно време обуставити или одузети и привремено бити детету старатељ постављен. Те случајеве предвиђају §§. 154. и 155. Грађ. Зак. у вези са чл. 11. и 12. За-

кона о старатељству. По уклањању тих препрека очинска власт опет задобива дејство, према члану 15. Закона о старатељству.

Заштита родитељских и дечијих права

Малолетна деца стоје под нарочитом заштитом закона (§. 33) која се поглавито у томе састоји, што се њихово потраживања према трећима не остварују на начин како то у парници око осталих потраживања бива, већ се од стране суда геџр, старатељског судије по званичној дужности извиђају и остварују (члан 2 Правила о поступку у неспорним делима: „.....судија ће се по званичној дужности старати о оним лицима која стоје под особитом заштитом закона.“)

У законима европских држава о поступку судском у грађанским парницама постоје и нарочита правила, која сачињавају тај званични официозни поступак, којима је циљ, да се малолетна деца увођењем парничног поступка и мешањем државне власти у спор и односе родитеља и деце, што боље заштите У нашем законнику није тај нарочити поступак изрично прописан, али, као што смо већ видели, и наш законодавац наређује судији да, и нечекајући тужбу, по званичној дужности, узме у заштиту малолетна лица. Укаже ли се потреба ове заштите судија треба по званичној дужности да ствар испита и по правичности да реши — не држећи се строго прописа за обични парнични поступак, а нарочито када брачни отац своју очинску власт злоупотребљује или је занемарује. У оваквом случају судија треба да се умеша не само по достави детињој или његових сродника већ по званичној дужности. Судија може у оваквим случајевима наредити да се дете одузме од родитеља и другоме на васпитање и издржавање преда, а отац да се осуди, да за то издржавање и васпитање детета плаћа. Из тога факта, што малолетна лица стоје под нарочитом заштитом закона, следује овлашћење судије, да у случајевима у којима је за важност неког правног акта потребан очев пристанак, па отац неће безразложно да га да, судија може дати свој пристанак и њиме очев заменити (на пр. кад отац неће да да пристанак за усвојење свога детета — § 151. Грађ. Зак.). На томе се оснива и овлашћење судије да нареди оцу да у случају § 124. Грађ. Зак. има да се одреди код кога ће остати деца у случају развода брака. На нарочитој законској заштити малолетника почива и овлашћење старатељског судије, да наређује у § 119. Грађ. Зак. означеним лицима да даду издржавање сиромашном малолетнику и евен-

туално да издејствују њихову осуду на то; такође и у случају § 122. Грађ. Зак. и чл 158. Закона о старатељству.

Ту нарочиту заштиту малолетним лицима, која се остварује у официозном поступку, указује законодавац и ванбрачној деци. Тако на пр. у питању издржавања ванбрачне деце има судија по знаничној дужности, да се постара, да ванбрачно дете до издржавања дође, т. ј да се дотична обавезна лица на плаћање издржавања осуде (у случају §§. 129. и 131. Грађ. Зак.).

Старатељско право.

О старатељству у опште.

Има извесних лица, као што су малолетници, умоболни и т. д. који истина могу бити субјекти права, али који су неспособни за правне радње, т. ј. који су неспособни да свршавају своје послове и која с тога стоје под особитом заштитом закона, — §§. 39. — 41. Грађ. Зак.

За то се на пр малолетницима, који су без оца, за тим умоболнима и т. д. поставља нарочити заступник који има и нарочита права. Старатељство има своју основу у очинској власти, те с тога, кад год су у питању малолетници старатељу се признаје и извесна родитељска власт.

Старатељ је заступник штићеника од нарочите власти (суда) за то постављен. Преко старатељског судије државна се власт по званичној дужности стара о заштити лица, којима је нарочита заштита потребна У основи старатељски судија је онај који води бригу о штићенику и о његовим правима. Он ово врши преко старатеља, којима у извесним случајевима и за извесне правне послове даје и нарочита овлашћења а и контролише их.

До 25. октобра, 1875 год, о старатељству говорила је глава четврта Грађ. Законика, у §§ 156. — 181. Али 1875. године донет је нарочити Закон о старатељству, којим су ови законски прописи укинута.

Како је наш Грађ. Законик рађен по угледу на Аустријски Грађ. Законик, то је до Закона о старатељству, по угледу на Аустр. Грађ. Зак. и код нас било и татора и старатеља (куратора).

Татор је имао од прилике оне исте дужности, које је имао брачни отац. Он је поред управљања личношћу штићениковом, управљао и његовим имањем. С тога је татор био постављан увек онде, где је у питању малолетник ма са кога узрока лишен очинске власти.

Старатељ (куратор) на против управља само имовином штићениковом или свршава за њега поједине правне послове, без икаквога права над личношћу штићениковом. Старатељ је по правилу постављан тамо, где није био у питању малолетник; али изузетно, кад би на пр. интереси малолетника дошли у сукоб са интересима његовог законског заступника, могао је и малолетнику бити постављен старатељ.

Наш Закон о старатељству од 1875. год., избацио је ову разлику између татора и старатеља, и задржао је у главном установу старатељства са извесним таторским правима.

Старатељство може по нашем закону постојати не само над малолетнима, него и над пунолетнима (на пр. умоболни), те ћемо с тога и говорити прво о старатељству над малолетницима, а за тим о старатељству над пунолетнима.

Старатељство над малолетницима

Постанак старатељства над малолетницима

Постављање и узроци постављања старатељства над малолетницима. — Како старатељски судија сазна да извесноме лицу треба поставити старатеља, он ће то одмах и учинити (чл. 11 и 12 Закона о старатељству).

Да би старатељски судија знао, кад је коме потребно наименовати стараоца, законодавац је извесним лицима и јавним телима ставио у дужност, да о сваком таквом случају обавештавају судију. Ту дужност имају лица и власти побране у чл. 13 и 15 Зак. о старатељству и чл. 39. до 42. одредбе о убрзању рада. Ако које од њих пропусти да ту своју дужност испуни а не наведе за то довољно оправдања, одговара штићенику за штету коју би овај претрпео (чл. 14 и 22 Закона о старатељству)

За постављање старатеља по правилу је надлежан судија, кога би округу по надлежности суда припадао отац малолетних у времену кад се њима старатељство има да уреди; а где би по томе постојала надлежност више судија, онда онај у кога је округу отац малолетних најпосле живео. — Ако отац детињи не би по надлежности припадао ни једном округу, надлежан је судија, у кога се округу отац малолетних налазио, кад је наступила потреба, да се деци постави старатељ. — Ванбрачној деци постављање старатеља судија онога округа, који би за матер био надлежан. — Находима којима се родитељи не знају, постављање старатеље судија онога округа, у коме се она наша буду. — Деци странаца, ако не постоје нарочите

конвенције са дотичном државом, поставиће привремено старатеља судија места где умро. (чл. 2—7. Зак. о старатељству.)

Сукоб о надлежности старатељских судија решава Апелациони Суд, — који је надлежан и за све жалбе противу решења старатељских судија. Рок за жалбу је 15 дана (чл. 9. и 10, Зак. о старатељству).

Погодбе за постављање старатеља — Погодбе за постављање старатеља су прво, да дотично лице буде способно за старатеља и друго, да на старатељство буде постављено нарочитом наредбом (декретом, писмом) старатељског судије.

Способност за старатељство. — У погледу способности за старатељство, т. ј. способности извеснога лица да за старатеља буде постављено, разликује се апсолутна и релативна неспособност, према томе, да ли је извесно лице у опште неспособно да буде постављено за старатеља (апсолутна неспособност за старатељство) или не може само извесним штићеницима бити постављено за старатеља (релативна неспособност за старатељство).

Апсолутно неспособна т. ј. неспособна да у опште могу за старатеље бити постављена, јесу следећа лица:

1. Они који сами стоје или бар треба да стоје под старатељством, као: малолетници, душевно оболели, судом проглашене распикуће и т. д.;

2. Они који нису навршили 25 година;

3. Женскиње, које није иначе соособно за вршење правних послова;

4. Они који су услед какве кривице (пресудом судском) изгубили грађанску част, сем кад их сами редитељи штићеника одреде за стараоце;

5. Они који се налазе под стечајем;

6. Они којима је (одлуком надлежнога судије) одузето старатељство или очинска власт;

7. Они који су се јавно одали неморалном животу (што мора бити констатовано судском пресудом).

Ово су случајеви апсолутне неспособности за старатељство, које је наш законодавац навео у чл. 21. Зак. о старатељству и чл. 43. Уредбе о убрзању рада.

Релативно неспособна за старатељство, т. ј. неспособна да у једном конкретном случају могу за старатеља бити постављена, јесу следећа лица;

1. Лица која су од старатељства искључили било брачни отац било мати, која је до смрти своје детету старатељ била. Оваква лица не могу за старатеље бити постављена чак ни онда, кад би по чл. 17. Зак. о старатељству имала права, да

на старатељство буду позвана. Ово искључење може бити учињено или у тестаменту или уопште у каквоме својеручном или овереном писмену.

2. Они који су живели и јавном непријатељству са родитељима штићениковим, — или, који су у таквоме непријатељству са самим штићеником. Пошто је дужност старатеља да интересе малолетникове штити као своје сопствене то је логички да од постављења за старатеља буду искључени и сви они, који са штићеником већ воде, или је у изгледу да ће водити какву парницу

3. Очух не може бити постављен за старатеља својој пасторчади.

4. Старатељски судија не може бити постављен за старатеља штићенику за кога је он иначе надлежан поште неби сам себе као стараоца могао контролисати.

5. Хришћани не могу бити постављени за стараоце нехришћанима и обратно, — осим ако их је именовано отац или мати, или су одређени да само имањем штићеника управљају. Пошто старатељ има да води бригу и о личности штићениковој, то би постајала у оваквоме случају опасност, да старатељ утиче на религијско уверење свога штићеника.

Ово су случајеви релативне неспособности за старатељство, које је наш законодавац навео у чл. 21. Зак. о старатељству.

По Закону о старатељству постоје три начина за позивање кога лица на старатељску дужност: тзв. *tutela testamentaria*, *tutela legitima* и *tutela dativa*.

а) По чл. 16 Закону о старатељству отац, који је до смрти имао очинску власт, а тако исто и мати која је до смрти своје вршила старатељство над својом децом, имају право да одреде деци својој једног или више старатеља. Ако су отац и мати старатеља наименовали, онда ће се онај, кога је отац наименовао, претпоставити ономе, кога је мати одредила. Ово одређивање најчешће се одређује у тестаменту (отуда се и позивање зове *tutela testamentaria*), али се може и у другом својеручном писмену, на пр. у писмену, које је имало бити тестамент, но то није могло бити због недостатка у формалностима, строго прописаним за важност тестамент. Старатељ одређен у смислу чл. 16. Закона о старатељству од стране оца или матере, има права у првом реду да буде постављен за старатеља, и њега ће судија прво и поставити за старатеља ако само против њега не постоји који од побројаних узрока неспособности,

б) Ако ни отац ни мати нису никако или нису у законој форми старатеља одредили, или су одредили лице, које по чл. 21. Закона о старатељству неспособно да буде старатељ, онда ће судија поставити за старатеља извесне сроднике по реду прописаном у чл. 17. Зак. о старатељству (такво се позивање на старатељство зове *tutela legitima*) у колико они нису неспособни у смислу чл. 21. Закона о старатељству.

Тако ако је пупила била усвојена, па усвојитељ умре, онда ће се прво позвати на старатељство рођени отац усвојеног детета.

За тим долази мати за своју брачну децу; не постане ли она старатељ, онда се позива деда са очеве стране, а после овога деда са материне стране. Не постане ли нико од ових старатељ или ако их нема, онда се позива још: баба са очине стране, а после ње баба с материне стране.

Овоме начину позива на старатељство, по сродству, нема места код ванбрачне деце, пошто су она искључена из породичних права.

Ако су муж и жена заједнички и потпуно усвојили дете, за старатељство је по смрти поочимовој преча помајка него рођена мати.

Напред побројана лица, која имају права да буду позвана на старатељство по закону, имају права да траже, да за старатеље буду и постављени; и у случају ако буду запостављења, могу употребити правно средство.

Право баби са очине и баби са материне стране, да на старатељству буду позване, дао је чл. 43. уредбе о убрзању рада.

(в) Ако се на старатељство не буде могло поставити ни једно од напред наименованих лица, онда је старатељски судија дужан је да сам именује и постави старатеља, обично у споразуму са сродницима штићеника, а по предлогу општинског суда (*tutela dativa*).

Постављајући овако старатеља, судија ће пазити нарочито на то да увек постави таква лица, која би се радо старатељства примила и која би с вољом своју дужност отправљала.

По правилу поставља се увек само један старатељ. Али кад се имаовина штићеникова састоји из више разних објеката, а нарочито када су на разним местима, онда се може поставити и више старатеља (чл. 32. Зак. о старатељству).

По чл. 31. Зак. о старатељству поред старатеља кога је било судија поставио, било отац или мати наименовали поставиће се и спомоћни старатељ само онда, кад приходи масеног имања прелазе суму од 3000. динара (чл. 43. уредбе о убрзању рада).

Старатељско писмо. — Лица позвана на старатељство нису самим томе постали старитељи. Како сваког старатеља поставља старатељски судија, то је потребно, да лице позвано на старатељство старатељски судија за старатеља и постави. Ово бива нарочитим актом постављења, старатељским писмом, које се и старатељу даје у руке и које му служи као легитимација, да може старатељске послове отправљати (чл. 28. и 35. Зак. о старатељству).

Постављени старатељ има да се заветује судији, да ће своју старатељску дужност савесно отправљати. За то он није дужан давати никакву кауцију, али кад би у току отправљања наступила за стараникову имаовину опасност, старатељ је дужан дати обезбеђење, које судија определи (чл. 84—88. Зак. о старатељству),

Дужност примања старатељства. — Старатељска дужност спада у такозване почасне дужности и као што је сваки грађанин по правилу дужан да као сведок изађе пред суд и сведочи, кад буде позван, исто је тако по правилу сваки грађанин дужан примити се понуђеног старатељства. То је дакле јавна дужност, исто онако као дужност служења у војсци, плаћања порезе и др. (*munera publica*). Ко је дакле способан да буде старатељ, па без оправданих разлога неће да прими старатељску дужност, према чл. 44. Уредбе о убрзању рада биће кажњен, а осем тога он одговара за све штете, које би због његовог устезања произишле; судија пак наименоваће другог старатеља.

Од правила да се сваки мора примити старатељске дужности, постоје изузеци побројани у чл. 23. и 27. Закона о старатељству. Ко би према чл. 21. био неспособан за старатеља дужан је да ту своју неспособност старатељском судији саопшти, те да га овај за старатеља не поставља, иначе одговара пупили за штету, која би отуда за њу настала, а такође одговара и судија, који је са знањем неспособно лице за старатеља поставио. Лица, којима је према чл. 23. тач. 1, 2 и 3. слободно примити или одбити старатељство, дужна ће бити у течају од 8 дана, од дана када им је јављено да су за старатеља постављена, јавити старатељском судији да се старатељства не могу примити и узроке за то представити, јер ако то у остављеном им року не учине, неће им се више одбијање старатељства уважити. Који су се пак једном примили старатељства, не могу га више остављати због узрока изложених у тач. 1. 2 и 3. чл. 23. ако би они доцније наступили. Међу тим ако би се у течају старатељства десило, да старатељ добије који положај из тач. 5, 6 и 7. чл. 23 онда он може тражити да се старатељства разреши.

Права и дужности које собом доноси старатељство.

Дужност старатељског судије. — Старатељски судија је прави законски заступник штићеника, и чим штићенику буде постављен старатељ старатељски судија има дужност општега надзора над старатељем.

За то старатељски судија има дужност, да предузима све оне мере, које су потребне за обезбеду штићеникове имовине (чл. 20., 92. и 93. Зак. о старатељству). У ове мере долази и дужност старатељског судије, да нареди запечаћивање, попис и процену заоставштине у случајевима, кад то заинтересована лица траже. Пописивање имања има да буде извршено чак и у случају кад је завешталац изјавио жељу да се не пописује, само што ће тада попис извршити старалац и под печатом га предати судији (чл. 62. Неспорних Правила), сем ако попис није потребан ради наплате наследне таксе.

За пописивање заостале имаовине умрлога надлежна је општинска власт онога места у коме се имаовина налази. Али судија може наредити, да попис изврши полицијска власт, а у особито важним случајевима, и ако се имаовина налази у месту суда, може судија и сам попис предузети. (чл. 63. Неспорних Правила).

Готов новац, златне и сребрне ствари, адиђари, јавне и приватне исправе о дугу и друга важна писмена, која се при попису нађу, имају се предати суду на чување. (Чл. 89. Зак. о старатељству и чл. 30. Неспорних правила).

По праву свога општега надзора, старатељски судија има увек и право и дужност, да се умеша у послове старатељеве, чим ма и најмање примети, да старатељ ради на штету штићеникову.

Дужност је а и право старатељског судије, да у извесним важнијим, законом предвиђеним случајевима (чл. 74 и 75. Зак. о старатељству), даје своје нарочито одобрење.

Судија који пренебрегне ове дужности, одговоран је штићенику за штету која би за овога отуда настала (чл. 12. Зак. о судијама).

Дужности старатеља. — Видели смо, да се поред главног старатеља, у случајевима кад имаовина штићеникова има већи приход од 3000 — дин., поставља и спомоћни старатељ. Њихове су дужности различите.

Главни старатељ, дужан је да се стара и о имаовини и о личности штићеника, по принципу *bonus patri familias* (чл. 36., 44. и 46. Зак. старатељству).

Старање о личности штићениковој, обухвати на првоме месту обавезу старања о васпитању штићениковом.

Ако мати малолетника није у исто време старатељ, она има (по чл. Зак. о старатељству) право да тражи, да деца која су под старатељством, буду код ње на васпитању, — ако не би било каквих узрока, да јој се то не одобри (на пр. ако је неморалног владања, или се уда за неморалног човека, или без разлога хоће да се одсели из земље и т. слично). Ако мати није у животу или се због оправданог узрока деца не могу код ње оставити, онда их треба оставити код њихових сродника по реду означеном у § 119. Грађ. Зак. а ако то не би било могућно, онда код других добрих људи. Трошкове око васпитања и издржавања малолетника одредиће старатељски судија с обзиром на можда постојеће наређење завештача (чл. 50. Закона о старатељству), а ако тога не би било, онда у договору са старатељем а с обзиром на сталеж, имовину и друге односе малолетникове (чл. 83. Закона о старатељству.) Трошкови око издржања и васпитања малолетника имају се у првом реду исплаћивати из прихода малолетникова имања (члан 57. и 57. Закона о васпитању), ако ови не достижу, онда се може тога ради и главница трошити (чл. 74. тач. 1. Закона о старатељству).

Ако сироче нема своје имовине, онда старатељ може тражити издржавање од сродника по § 119. Грађ. Зак. чему наравно има места само код брачне деце, а за ванбрачну децу дужне су давати општине издржавање, као што је већ раније поменуто. (§ 221. Аустр. Грађ. Зак. и решење од 12. јуна 1854. год. В. Бр. 838. код нашег § 119. Грађ. Зак.)

Како старатељски судија има право врховног надзора над старатељем и у погледу васпитања малолетника од стране старатеља, то онда старатељ има питати судију за мишљење и у важнијим питањима, која се тичу васпитања малолетниковог, на пр. хоће ли да продужи или напусти школовање да оде на занат и томе слично.

Ако малолетни стараник хоће да ступи у брак, потребно је да овај брак одобре и старатељ и старатељски судија. (тач. 2. чл. 75. Зак. о старатељству).

Односно управе имаовином малолетниковом, важи правило, да је старатељ дужан водити о имовини штићениковој бригу по принципу *bonus patri familias*-а. Према овоме, ако старатељ имовини малолетниковој не поклања ону пажњу, коју добар домаћин поклања својим сопственим пословима, па би услед тога малолетник претрпео какву штету, онда ће старатељ бити одговоран за накнаду штете (чл. 36. Зак. о старатељству).

Старатељ може за поједине објекте малолетникове имаовине одредити нарочита лица, да њима управљају нарочито ако је за ово потребна каква стручна спрема, коју он нема. И за штету, коју малолетниковој имаовини причине оваква лица, одговара старатељ, ако је случај такозване *culpa in diligendo*, т. ј. ако је са знањем за отправљање тих послова узео неспособна лица (§§ 810. и 811. Грађ. Зак.).

Од масених прихода старатељ је овлашћен да код себе задржи само онолико, колико је потребно за једногодишње издржавање малолетника, и за отправљање послова имаовине малолетникове. Сав остатак старатељ је дужан да преда суду ради уношења у масу. Маса су све на приплоду код Државне Хипотекарне Банке (пређе Управе Фондова). Старатељ који остатак прихода преко потребе не преда суду, плаћа 10 односно 12 од сто интереса на задржану своту. (чл. 57., 58., 59. и 60. Зак. о старатељству).

Масени новци се могу дати и приватнима под интерес, али то може бити само уз сигурну гаранцију (хипотеку залогу) или јемство и по одобрењу старатељског судије. (Чл. 63., 71. и 92. Зак. о старатељству):

Важно је напоменути, да наплату масених потраживања, може главни старатељ, тамо где постоји и спомоћни старатељ, вршити само уз контролу и спомоћног старатеља (чл. 71. и 72. Зак. о старатељству).

Оно што од покретности масене није потребно за употребу малолетника, или што није породична успомена, или ако оставилац не нареди да се чува, или ако се не може на други начин корисније употребити, — мора се јавно продати и новац од продаје добивени унети у масу (чл. 62. Зак. о старатељству).

О управи непокретним масеним имањем води бригу старатељ.

Непокретно имање малолетника може се издати под закуп најдуже до истека оног полгођа, у коме малолетник постаје пунолетан. Али ако родитељ није старатељ, онда ће се дућани, кафане гостионице и зиратно имање издавати под закуп јавном лицитацијом. (Чл. 48. Уредбе о убрзању рада).

У року од године дана образовања масе, старатељ је дужан да убаштини непокретно имање малолетниково (чл. 46. Уребе о убрзању рада).

Непокретна добра масена, моћи ће старатељ само онда отуђити или оптеретити, ако то отуђење или тражи смесничар рада деобе, или ако је отуђење (једног дела) или оптерећење нужно, да се имање масено сачува од штете или ако се тиме

имање знатно унапређује (чл. 68. Зак. о старатељству). При овоме треба увек гледати на то, да ли је оставилац у односу на продају непокретног имања што нарочито наредио, — па онда увек тако и треба поступити, сем ако доцније не би наступиле такве прилике, да би се ова оставиочева наређења показала као штетна по масу (чл. 69. Зак. о старатељству).

За сваку продају непокретне масене имаовине старалац мора имати и одобрење старатељског судије. Пре него што би своје одобрење дао, старатељски судија има да о томе саслуша сроднике малолетника, па и оне малолетнике који су напунили 17 година. (Чл. 94. Зак. о старатељству).

Непокретна масене добра могу се продавати само јавном лицитацијом, — али ако је извесно, да ће бити корисније за масу, могу се продавати и из слободне руке, У оваквоме случају старатељски судија је дужан, да о томе саслуша и сроднике малолетника (тач 5. чл. 75. Зак. о старатељству).

Кад је маса од незнатне вредности, старатељски судија, по саслушању старатеља и најближих сродника, оцениће да ли би за будућност малолетника било боље, да се предаду на упрову Министарству за социјалну политику. У таквоме случају старатељ ће приходе од имања слати Министарству за издржавање малолетника, а старатељскоме судији о свему подносити извештај (чл. 46. Уредбе о убрзању рада).

Ако старатељ безразложно задржи код себе масени новац па га у остављеном року не положи, поред интереса, казниће се због тога затвором до годину дана, коју казну изриче инкосни судија на тужбу старатељског судије (чл. 36. Уредбе о убрзању рада).

Као што је познато, малолетници могу по навршној седмој години самосталним пословима себи прибављати (§. 433 Грађ. Зак.) али за примање обавеза и за отуђење имаовине потребно им је одобрење оца односно старатеља (чл. 47., 53., 77. и 78. Зак. о старатељству). Али пошто је старатељ законски заступник малолетников, то онда он може и на место и у име малолетника правне послове предузимати.

И у вођењу парнице дужан је и овлашћен је старатељ да малолетника заступа (§ 81. Грађ. Суд. Поступка) или сам или преко другог од њега — старатеља — опуномоћеног лица.

Међу тим у извесним случајевима може се малолетник обавезати и без одобрења свога старатеља. Тако: ако је старатељ у опште дао једном одобрење малолетнику да може ступити у службу неку или радњу, онда овај неће морати тражити накнадно одобрење од старатеља, ако би затим у другу какву погодну службу или радњу хтео стати или из ње

иступити. (Чл. 55. и 56. Зак. о старатељству). Сем тога малолетна лица, која су навршила 7 година одговарају својом имовином и личношћу за штету, коју су коме недозвољеном радњом нанела (§. 807. и 819. Грађ. Зак.). Нарочито пак ако би малолетник издавајући се за пунолетног и самосталног навео кога да с њим што уговори, то овај, ако би због неважности таквог посла претрпео какву штету, може из имања малолетниковог тражити накнаду (чл. 78. Закона о старатељству, — §§. 918. и 918. Грађ. Зак.). Сем тога такав малолетник и лично одговара за учињену штету.

Да ли ће старатељ послове малолетникове сам свршавати или ће тражити одобрење старатељског судије, зависи од важности намераваног посла. У свима важнијим случајевима старатељ је дужан да тражи одобрење од старатељског судије и помоћног старатеља, а послове од мање важности, нарочито оне који долазе у редовно кућење и вођење газдинства може старатељ самостално предузимати (чл. 35. Закона о старатељству).

У уговору, који старатељ у име пупиле закључује, треба изриком да се каже да се исти за пупилу закључује, иначе наступају последице из чл. 52. Закона о старатељству. У чл. 74. и 75. Зак. о старатељству побројано је за које послове треба старатељ да тражи одобрење старатељског судије, а у чл. 71. кад треба да добије пристанак помоћног старатеља. Ако би ти послови без одобрења старатељског судије били предузети, онда они не би били пуноважни (чл. 92. Закона о старатељству). Међу тим одобрење старатељског судије не ослобођава ни старатеља ни помоћног старатеља од одговорности ако су они пренебегли своју дужност према малолетнику, закључујући за њега какав правни посао (чл. 76. Зак. о старатељству).

Старатељ је дужан да старатељском судији полаже рачун о управи имаовином масеном, заједно са свима документима који би се на то односили (чл. 79. Зак. о старатељству). Ове је рачуне старатељ, без обзира не вредност имања и величину прихода, дужан подносити старатељском судији, за прошлу календарску годину у времену од 1. јануара до 1. марта (чл. 48. уредбе о убрзању рада).

Поднесене рачуне старатељски судија или испитује сам или преко стручњака вештака, ако су рачуни такви, да се само преко ових могу испитати. Ако судија нађе да су рачуни у реду, издаће старатељу привремену разрешницу, а рачуне огласити за уредне (чл. 95. Зак. о старатељству). Међутим и онда кад су рачуни оглашени за уредне и старатељу дата разрешница, важи принцип *slovo erore calculi, doli et omissionis*, т. ј.

старатељ и даље одговара за евентуалне погрешке у рачуну, преварно удешене рачуне или пропуштене позиције (чл. 129. Зак. о старатељству).

Спомоћни старатељ се јавља као заступник, помоћник, саветодавац или контролор главног староца и његовога рада у смислу чл. 48 Зак. о старатељству (чл. 46. Уредбе о убрзању рада)

Спомоћни старатељи сматрају се као почасни старатељи, пошто је њихова дужност не да воде старатељство, него само да помажу главног старатеља. И спомоћни старатељи морају у овоме бити савесни и пажљиви, према завету при постављању, иначе одговарају маси за штету која би наступила услед невршења ове њихове дужности (чл. 36. и 76. Зак. о старатељству).

Спомоћни старатељ има права на 2% из чистог годишњег прихода масеног имања, али та награда не сме бити већа од 2 000.— динара на годину (чл. 49 Уредбе о убрзању рада)

Односно тога која су лица способна да буду постављена за спомоћне старатеље, важи све оно што је напред речено о способности код старатеља у опште.

У извесним случајевима може се за једно старатељство (за једну пупилу или за једно исто пупилино имање) поставити више главних старатеља (contutores). Њих може одредити или брачни отац или мати (чл. 16. Зак. о старатељству), а и старатељски судија и то у случају, ако се управа имања састоји из различних и многоструких радња (чл. 16. Закона о старатељству).

Ако је за једно старатељство више старатеља одређено, онда ће они или сви заједно старатељство вршити или ће се поделити по гранама управе како су наредили отац или мати или старатељски судија (чл. 30. Зак. о старатељству). На пр. један ће се старати о трговачкој радњи пупилиној а други о његовом пољском добру и томе слично.

Ако је одређено да сви старатељи заједно старатељством управљају, онда се без обзира на величину имања, неће спомоћни старатељ поставити, јер онда они један другог контролишу. Ако пак има више старатеља, али они одвојено управљају појединим имовинским масама пупилиним онда се може од њих један другоме за спомоћног старатеља поставити (чл. 32. Закона о старатељству)

Што се тиче саме управе имовином у случају кад је одређено више старатеља, да заједнички управљају, ту је за одлуку о управи меродавна већина гласова одређених старатеља. Ако би таква већина хтела, да што год у постојећем стању

измени (на пр. да изведе какве реформе у трговачкој радњи, да промени начин обрађивања земљишта и т. сл.), али се не слаже у извршењу тога, онда ће се та ствар са старатељским судијом по већини гласова решити (чл. 37. Зак. о старатељству). Кадвише старатеља заједнички имовином управљају, онда они односно она већина која је одлуку у погледу управе донела, одговарају солидарно за евентуалну штету пупили, па то бива и у случају, ако су они између себе поделили управу имовином без одобрења оца или матере или старатељског судије (чл. 30. Зак. о старатељству), па онда један од старатеља својом управом причини штету пупили (§ 804. Грађ. Зак., — § 210. Аустр. Грађ. Зак.).

Међутим ако је управа у смислу чл. 30. Закона о старатељству подељена на више старатеља, онда ће по чл. 38. Закона о старатељству сваки старатељ о ономе што му је дато радити самостално и независно од осталих старатеља, а према томе сам ће и за евентуалну штету одговарати.

Што се тиче надзора над личношћу малолетника кад има више старатеља, — правило је да бригу о малолетничковој личности треба поверити једном старатељу. Остали ће само ово контролисати и евентуално о његовим поступцима извештавати старатељског судију.

Права староцељева. — Напоменули смо већ раније, да су према штићенику односи старатељеви исти као и односи брачног оца, према чему старатељ има права, да утиче и управља васпитањем штићениковим, да га заступа, да му одобрава ступање убрак, да од њега тражи дужно поштовање и т. д.

Што се тиче управе масеним имањем, старатељ има права да тражи награду за свој труд. Награда главном старатељу не може бити већа од 6000.— дин. на годину (чл. 46. Уредбе о убрзању рада).

Где има више старатеља, ту они деле награду, али где одвојено и независно рукују масеним имањем, ту ће сваки своју награду примити из оног имања којим рукује (чл. 38. и 40. Зак. о старатељству)

Сем ове редовне награде, старатељ има права и на ванредну награду, ако би маси учинио ванредне услуге (чл. 47. Зак. о старатељству).

Ако наследник масе за годину дана од дана предатог му наслеђа, те подигне тужбу за накнаду штете противу старатеља, старатељски ће судија на захтев старатеља скинути сва јемства, интабулације и прибелешке, које предвиђају чл. 84. 85. и 86. Закона о старатељству (чл. 50 Уредбе о убрзању рада).

Породични савет.

У нашем старатељском праву усвојена је и установа породичног савета.

Образовање породичног савета уз старатеља, може или наредити малолетников отац, који је до смрти имао очинску власт, или старатељски судија по сагласном предлогу главног и спомоћног старатеља или више старатеља, а по саслушању пунолетних сродника штићеникових по крви и по тазбини (чл. 101., 103. и 110. Зак. о старатељству и чл. 52. уредбе о убрзању рада)

Али старатељски судија не мора увек образовати породични савет; он ће то учинити само онда, ако то захтевају какви важни малолетникови интереси, а нарочито ако би то било од користи за управу већим непокретним добрима или радњом, фабриком и т. д. штићениковом. Старатељски ће судија у сваком конкретном случају имати да оцени предлог старатеља, да се породични савет образује, па тек ако нађе да би он био користан по интересе малолетника он ће га одобрити, иначе не.

Кад отац наређује образовање породичног савета, онда то треба да је у тестаменту, својеручном или влашћу овереном писмену. Наређење о образовању породичног савета, кад је дато у својеручноме писменоме тестаменту, вреди и онда, кад тестаментат иначе као такав не би вредео, са извесних формалних недостатака.

Породични савет састоји се из најмање три члана (рачунајући ту и судију), а за чланове могу бити наменовани само они сродници штићеникови, који би иначе били способни за отправљање старатељске дужности (чл. 21., 102. и 103. Зак. о старатељству).

И чланови породичног савета имају се старатељском судији заветовати да ће своју дужност савесно и поштено вршити, и они одговарају пупили за штету, која би се несавесним и непажљивим вршењем њихове дужности десила (чл. 103. први одељак).

У пословима старатељским чланови породичног савета имају да обраћају ону пажњу, која се од доброга домаћина захтева (*diligentia diligentis patris familias, culpa in abstracto*), иначе ако то пропусти учинити, па се штета догоди, одговараће за њу (чл. 106. у вези са чл. 36. Закона о старатељству).

По чл. 104. у писму. које се старатељу издаје (чл. 28.) треба назначити, да ће о старатељству надзор водити породични савет, а означиће се и чланови из којих се он састоји.

Као што је мало час споменуто породични савет, у место старатељског судије, води надзор над главним и спомоћним старатељем, и има сва она права и дужности, која старатељском судији у томе припадају а не мора мишљења сродника пупилиних тражити, као што је то дужан старатељски судија у случајевима чл. 94. Закона о старатељству (чл. 106. Закона). У породични савет улази и старатељски судија као његов председник са правом решавања и руковођења пословима савета. Главни и спомоћни старатељ могу своје мишљење у савету исказати, али не могу у решавању учествовати — пошто савет над њима надзор води — чл. 103. Закона о старатељству).

Право кажњавања старатеља ипак нема породични савет, већ старатељски судија, који ће о томе на предлог породичног савета решити (чл. 108)

Што се тиче решавања породични савет решава по већини гласова. За пуноважно решење у породичном савету довољно је два члана породичног савета и старатељски судија. Ако би при решавању била три или више сродника (чланови породичног савета) и судија, па се поделе при гласању, онда решава она страна, на којој је већина сродника. Н. пр. породични савет има три члана сродника и судију као председника (дакле свега четворо), па су за једно мишљење два члана сродника а за оно друго судија и трећи сродник, онда је мењеродавно мишљење она два сродника.

Своја решења достављаће породични савет старатељу написмено, иначе их овај може сматрати као и да не постоје. Члан породичног савета може се отпустити само из оних узрока, са којих старатељ (види чл. 115. — 120.). Отпуштање врши старатељски судија својим решењем. Ако код којег члана породичног савета постоји узрок, са кога би се он могао отпустити, то су остали чланови дужни да тај случај доставе старатељском судији (чл. 110. Закона о старатељству).

Престанак старатељства.

Старатељство може или престати састим или само у погледу одређеног старатеља.

Старатељство потпуно престаје у следећим случајевима:

(а) кад штићеник умре; међутим ако има по истој маси више штићеника (браће или сестара) онда се старатељство у односу на преживеле наставља;

(б) кад нестане узрока услед кога је очинска власт била обустављена, те очинска власт поново пређе на оца (чл. 11. и 111. Зак. о старатељству и § 154. Грађ. Зак.);

в) кад штићеник постане пунолетан; ако их има више старатељство се наставља само над онима осталима, који нису постали пунолетни.

Међутим старатељство може над извесним штићеником бити продужено и после његовога пунолетства, ако се само утврди, да постоје узроци побројани у § 151. Грађ. Зак. и чл. 139., 141. и 142. Зак. о старатељству.

У оваквоме случају потребно је да се пре него што стараник наврши 21. годину у редовноме контрадикторноме поступку судски утврди неспособност малолетника да самостално управља својим пословима, у коме поступку малолетника заступа нарочити старатељ (чл. 140. Зак. о старатељству).

Овакво продужење старатељства мора бити и преко јавности обзнањено, да не би трећа лица евентуално била оштећена (аналогии из чл. 146. Зак. о старатељству).

О продужењу старатељства решава се по предлогу старатеља, сродника, а може га и сам старатељски судија предложити.

Разуме се, да чим нестане узрока, са кога је над извесним лицем и по навршеној 21. години продужено старатељство, старатељски судија решава о престанку старатељства, које се решење такође има преко јавности обзнанити (чл. 143., 145. и 146. Зак. о старатељству).

г) кад малолетник буде оглашен за пунолетног и пре навршене 21. године.

Старатељски судија је овлашћен чланом 112. Зак. о старатељству да и пре навршене 21. године може малолетника огласити за пунолетног, чим наврши 17 година.

Да би у оваквоме случају малолетник могао бити оглашен за пунолетног, потребно је 1) да су с тим сагласни главни и помоћни старатељ и 2) да се о томе узме реч и од сродника стараникових и евентуално постављенога породичнога савета (чл. 93. Зак. о старатељству).

Али баш и да се сродници и породични савет и не сложи са проглашењем стараника за пунолетног, може судија ово проглашење извршити, ако само нађе, да интереси малолетника то захтевају, — исто тако, судија, кад су сродници и породични савет за проглашење, може ово не дати, ако нађе, да би то било против интереса малолетника.

Проглашење за пунолетног мора ради трећих лица бити јавно обзнањено, а и малолетнику за пунолетног проглашеном мора се дати решење о томе, које му служи као легитимација о способности за вршење правних послова (чл. 146. Зак. о старатељству).

Ако се доцније утврди, да малолетник, који је оглашен за пунолетног, својим имањем или својом трговином управља на своју очевидну штету, може бити лишен пунолетства и враћен под старатељство; али обавезе и други правни послови, које је он у том међувремену закључио, остају и даље у важности, ако не стоје други разлози из општег права за неважност дотичних послова (чл. 53. Уредбе о убрзању рада).

д) кад старатељски судија дозволи малолетнику женидбу (чл. 117. Зак. о старатељству).

Лице над ким старатељство престаје са узрока наведених у претходној и овој тачки задобија ону исту потпуну правну способност за предузимање правних послова коју има и лице које је навршило 21 годину живота. Једини се изузетак чини само у погледу отуђења и оптерећења непокретних добара, јер по чл. 114. Зак. о старатељству то ће моћи чинити само по одобрењу нарочито за то постављеног судије. Међутим и ово ограничење не постоји онда, кад је за пунолетног проглашени трговац (§§. 2. и 4. Трг. Зак.).

Кад се малолетна девојка, која је под старатељством, уда онда старатељство над њеном личношћу престаје, пошто се сада њен муж о њој као законски заступник стара, али њен дотадашњи старатељ води и даље бригу о њеном имању до њене пунолетности. Ипак старатељски судија може, ако нађе за умесно, и њеном мужу управу над имовином поверити, у коме се случају и старатељ имања отпушта (§§. 160. и 175. Аустр. Грађ. Зак., — чл. 11. и 155. Зак. о старатељству).

У погледу одређенога старатеља, старатељство престаје у следећим случајевима:

1). смрћу дотичног старатеља (чл. 131. и 136. Закона о старатељству);

2). отпуштањем старатеља. Отпуштање старатеља наредиће старатељски судија по по званичној дужности:

а) ако нађе да старатељ ради противно својој дужности. Пре него што изрекне отпуштање, судија ће старатеља а и помоћног старатеља саслушати а евентуално и породични савет, па ће по том донети своју одлуку (чл. 116. Закона о старатељству);

б) ако старатељ падне под стечај и у опште кад настане у погледу старатеља узроци, који га по чл. 21. Зак. о старатељству чине неспособним за вршење старатељске дужности (чл. 117. Закона о старатељству).

в) ако се мати, која је за старатеља постављена преуда, онда ће судија расудити, да ли ће за децу корисније бити,

да се мати од старатељства разреши и другим замени, или да се и даље за стараоца задржи.

При оцени својој судија треба нарочито да пази за каквог се човека мати удала, јер, ако је њен муж неисправан човек постоји бојазан да ће она, стојећи под његовим утицајем, занемарити старатељске послове. Сем тога судија ће пазити при својој одлуци и на то, да жена неступа својом поновном удајом у велику породицу, да не ступа у кућу где има деце и много домаћих послова и брига, јер све то може утицати на исправно вршење старатељске дужности од стране матере. Али у оном случају кад судија реши да се мати и даље као старатељ остави, поставиће јој он спомоћног старатеља, али тај несме бити њен други муж, и ако је он у свему исправан човек (чл. 119. Закона о старатељству).

г) ако је старатељ постављен за неко време, онда по истеку овога времена дотадашњи старатељ има се отпусти и други на његово место поставити.

То исто бива и онда ако је престанак старатељства везан за наступање извесног услова (на пр. кад је отац малолетников наредио, да старатељство престане, чим старији брат малолетников постане пунолетан, који онда има да прими старатељство) — чл. 120. Зак. о старатељству,

Али старатељство може престати и по захтеву самога старатеља, са следећих узрока:

а) ако наступе узроци са којих старатељ може тражити да се старатељства у опште разреши. То су узроци из тач. 4—7. чл. 23., чл. 25.—27. и другог става чл. 24. Зак. о старатељству о којима је напред говорено.

б) лица из чл. 17. Зак. о старатељству и чл. 43. Уредбе о убрзању рада имају права да првенствено буду на старатељство позвана. Али, према чл. 20. Зак. о старатељству, ова лица имају и дужност, да се из старатељства искључе, ако постоје узроци (на пр. из чл. 21. и 23. Зак. о старатељству) са којих могу тражити, да се на старатељство и не позивају.

Ако је пак старатељски судија при позивању на старатељство случајно пропустио да на старатељство позове које лице из чл. 17. Зак. о старатељству и чл. 43. Уредбе о убрзању рада, или се у то време није ни знало да оваквих сродника има, или су на послетку у време позивања на старатељство ова лица била спречена да се старатељства приме, — онда позвани и постављени старатељ може тражити, да се старатељства разреши, а ово лице на старатељство позове.

Исто тако и лица побројана у чл. 17. Зак. о старатељству и чл. 43. Уредбе о убрзању рада, која би без своје кри-

вице била спречена, да се у време позивања на старатељство приме старатељства, имају права, да, пошто престану те преке, траже да се дотадашњи старатељ смени и њима старатељство повери (чл. 29. Зак. о старатељству).

Али како је установа старатељства уведена не у интересу сродника стараникових, већ у интересу стараника, и како је у чл. 20. Зак. о старатељству старатељски судија свлашћен, да се стара, да пре поставља она лица, која би се радо примила и за која се може мислити, да ће боље вршити старатељске послове, — то је и у оваквоме случају старатељскоме судији остављено, да руковођен интересима стараниковим одлучи, коме ће поверити старатељску дужност.

Све оно што вреди за отпуштање главног старатеља, вреди и за отпуштање спомоћног старатеља.

Обезбеђење интереса малолетника при престанку старатељства предмет је нарочите бриге нашега законодавца. За то законодавац прописује извесна правила, као мере предострожности за овакав случај.

1) Ако главни или спомоћни старатељ умре или буде отпуштен са старатељства, онда не престаје старатељство и осталих евентуално постојећих старатеља, за то, што се друкчије не би могао одржати континуитет у старатељским пословима (чл. 115. Зак. о старатељству).

2) По чл. 124. Зак. о старатељству при предавању своје дужности старатељ ће повратити суду старатељско писмо, које га је легитимисало за вршење послова у име малолетника. Враћање ово бива с тога, да старатељ не би могао предузимати послове за малолетника по престанку старатељства. —

3) Старатељ који одступа од своје дужности, предаће бившем малолетнику (а сада пунолетнику) или пунолетниковом пуномоћнику или његовом — малолетниковом законском заступнику (оцу малолетниковом, који је за извесно време спречен да врши очинску власт, те је био малолетнику старатељ постављен или ново постављеном старатељу) имовину, којом је управљао.

О исправно предатом имању старатељ добија признаницу од лица, коме је исто предао, — (чл. 124. и 130. Зак. о старатељству). Ако ово лице сматра да поједине ствари, којима је старатељ управљао, нису исправно предате, онда он треба да на остале предате ствари изда старатељу признаницу, а за непредате да задржи за себе право тражити од старатеља и судским путем објашњење и накнаду евентуалне штете — (чл. 131. Зак. о старатељству). Тражење признанице на предате

ствари може старатељ и судским путем захтевати — (чл. 132 Зак. о старатељству).

4) Старатељ који одступа дужан је пунолетнику или његовом законском наследнику или законском заступнику положити пред старатељским судијом главни рачун — (чл. 124. и 128. Зак. о старатељству) и то у року од 2 месеца по престанку старатељства.

Овај рачун треба да садржи у себи у цифрама представљено целокупно управљање пупином имовином. Од дужности полагања главног рачуна старатеља може ослободити само пунолетна пупила или завештатељ у случају чл. 99 Закона о старатељству — (чл. 126. Зак. о старатељству). На овај главни рачун ставиће примедбе спомоћни старатељ — чл. 127. и 129. Зак. о старатељству. Кад рачунопримац прими поднесени главни рачун, онда је дужан издати бившем старатељу, као и спомоћном старатељу и старатељском судији „квиту разрешницу“ о томе, да је старатељство верно и уредно вршено — (чл. 130. Зак. о старатељству) нашта се може и судским путем приморати.

Али ако старатељство није уредно вођено, онда је рачунопрималац дужан, само издати признаницу на то, да је главни рачун примио са задржавањем права да на њ чини примедбе.

Ако је пак старатељу дата разрешница, којом је рачунопрималац потврдио уредно вођење старатељства и исправност поднесених рачуна, онда ће за учињене издатке и у опште за неуредно руковање моћи чинити се старатељ одговорним само онда, ако рачунопрималац докаже, да је старатељ учинио дело преваре или да се у рачуну поткрала грешка — (чл. 134 Зак. о старатељству).

Међутим и ако је старатељу издата разрешница о уредно вођеном старатељству и о исправности рачуна, ипак рачунопрималац не губи право, да од старатеља тражи накнаду из таквих дела или ствари о којима у положеном рачуну није било ни помена (чл. 133. Зак. о старатељству). Разрешница дакле ослобођава старатеља само у погледу оних позиција о којима је рачун положен.

Ако је разрешницом староцу признато уредно вођење старатељства и исправност положених рачуна, онда ће му се вратити јемство које је евентуално положио као гаранцију за уредно вршење своје дужности, а скинуће се и евентуално стављена му интабулација на непокретно имање (чл. 62., 63., 64., 84., 85. и 86. Зак. о старатељству).

Ако је пак у рачуну оспорена само извесна сума испод вредности датог јемства или интабулације, — јемство или интабулација мора бити сразмерно смањена.

јемства, интабулације и прибелешке које предвиђају чл. 84., 85. и 86. Зак. о старатељству, старатељски ће судија скинути на захтев старатеља, ако наследник масе за годину дана од дана предатог му наслеђа на управу, не подигне тужбу за накнаду штете против старатеља. (чл. 50. Уредбе о убрзању рада).

Тужбе за заштиту потраживања из старатељског односа.

Како постоји могућност, да старатељ неуредним управљањем масеним имањем причини штету старанику, то је појмливо да стараник има право на накнаду ове штете по општим принципима о накнади штете (чл. 36. Зак. о старатељству и §. 300. Грађ. Зак.), у редовној грађанској парници, против оваког несавесног старатеља, пред надлежним судом.

Ако у време, кад се ова несавесност и неуредност старатељева открије, стараник није пунолетан, а не стоји ни под очинском влашћу да би то отац могао учинити, онда ће стараника или заступати нови постављени старатељ или нарочито за овај посао постављени (чл. 157. Зак. о старатељству), који ће стараника само у овој парници заступати.

Кад је пак старатељски судија онај од кога се тражи накнада, било што над старатељевим радом није водио довољно надзора, било што је масу оштетио каквим својим долазним поступком, онда се при подизању тужбе противу њега има у свему да поступи по глави VI Зак. о судијама.

Кад је пак случај заједничке одговорности и старатеља и старатељског судије, онда је њихова одговорност солидарна (§ 804. Грађ. Зак.)

Ако старатељски судија извезне старатељеве рачуне не одобри, онда старатељу за издејствовање одобрења оваквих рачуна стоји на расположењу редовна грађанска парница. Исто тако, ако старатељ не хтедне да положи рачуне, противу њега стоји на расположењу редовна грађанска парница, са рачунском парницом у оба случаја као претходном.

Ако старатељ има према маси извесна потраживања, по основу трошкова учињених за масу, — и њему, ако му ове издатке старатељски судија не призна, стоји за њихово удејствовање на расположењу редовна грађанска парница (чл. 40. Зак. о старатељству).

Специјални случајеви старатељства над малолетним лицима.

У извесним случајевима поставља се малолетним лицима, без обзира на то да ли малолетник има већ одређеног старатеља, нарочити старатељ, који се зове „старатељ“ имања. Овај

старатељ који се поглавито поставља ради свршавања извесних послова, које није погодно поверити одређеном старатељу стара се у првом реду о имању у пупидином (чл. 44. Зак. о старатељству) а не о личности њеној (чл. 155. Зак. о старатељству).

Најчешће се овај „старатељ имовине“ поставља малолетном лицу, али се може десити, да се он и пунолетном лицу постави, ако се ово налази већ под редовним старатељством па је редовни старатељ спречен, да у извесним случајевима свога штићеника заступа. Уз овога старатеља имања поставља се и спомоћни старатељ у случајевима предвиђеним у чл. 156. Зак. о старатељству.

Старатељ имања поставља се:

1. Кад би наследници имали између себе какве правне послове да сврше или да какав спор воде, а имају сви једног старатеља, онда овј неће моћи ни једнога од њих у томе заступати, него се има појединима нарочити старатељ имања одредити (чл. 45. Зак. о старатељству).

Ако би постављени старатељ законским узроцима (на пр. болешћу, одсутношћу и т. д.) био спречен да за извесно време врши старатељску дужност, а нарочито ако би се интереси старатељеви и штићеникови у извесном послу сукобљавали (на пр. за неку продају имања малолетниковог интересује се и старатељ) или кад би завешталац наредио, да имањем, које је он штићенику завештао, не управља штићеников старатељ, а тако исто и онда ако постављени старатељ још за извесно време старатељство не може да прими. У свиме овим приликама поставља се старатељ имања, а уз њега и спомоћни старатељ, ако му према члану 156. има места. (чл. 157. и 159. Зак. о старатељству. —

3. Малолетном детету које стоји под очинском влашћу поставиће се старатељ имања, ако би се интереси детињи с интересима очевим сукобили (на пр. отац има непокретно имање, у чију корист тврди да постоји на детињем непокретном имању каква земљишна службеност, па би се ова расправа имала судским путем расправити); или ако би отац са детињим имањем хтео таква наређења да учини, за која он по закону (§ 122. Грађ. Зак.) сам не би властан био (на пр. ако хоће извештан део главнице да утроши); исто тако ако би детету имање какво припало, па би отац од управе морао бити искључен, као и кад би отац оспоравао детету, да је законито те се поведе парница о брачном рођењу детета — (чл. 158. Закона о старатељству). —

4. Ако муж умре оставивши после себе жену у другом стању, онда се зачетку има поставити старатељ, који ће се о

заосталој имовини — наслеђу — старати и зачетак, на случај да се живо роди — сачувати.

У чл. 160. Закона о старатељству вели се „Зачето дете добиће старатеља имања на случај ако мати његова не би била под заштитом мужа, оца или старатеља“.

Ако је муж трудне жене жив, онда наравно, нема смисла ни постављати старатеља зачетку, јер се онда муж (отац) о интересима зачетка стара. Ако је муж женин умро, а она малолетна, онда она може стајати или под родитељском влашћу свога свекра или свога оца — дакле под влашћу зачетковог деде по оцу или по мајци (§ 153. Грађ. Зак.), који по чл. 17. Закона о старатељству имају права да буду постављени за старатеље зачетку, кад се буде родио.

Ова лица под чијом се влашћу налази трудна малолетна мати, старају се и о интересима зачетка, па с тога му у сваком случају по правилу нетреба ни постављати нарочитог старатеља имања.

Ако је мати малолетна, а не стоји под влашћу ни свога свекра ни свога оца, онда се и њој има поставити старатељ, и овај се онда стара и о интересима зачетка. Ако је пак мати пунолетна, онда се она може старати и о својим и о интересима зачетка; коме ће се она, ако хоће, кад се буде родио, поставити за старатеља. Међу тим ако се мати не осећа способном да заоставштином управља или се за време трудноће преуда, онда она може предложити старатељском судији, а овај може и без тога предлога поставити зачетку старатеља имања (§ 106. Закона о старатељству)

Али исто тако и сва она лица, која имају интереса да се заоставштина неокрњена сачува до порођаја жениног могу од старатељског судије тражити, да се зачетку постави старатељ имања. У првом пак реду ваља се старати о интересима зачетка, и старатељски судија, налазила се жена трудна под влашћу свекра или свога оца, или била она пунолетна или малолетна, треба увек да води бригу о томе, да старатеља имања поставља зачетку лице, о коме има доказа да ће интересе зачетка најбоље чувати.

У опште за старатеља имања важе прописи исти, који и за обичног старатеља. С тога се и на ову врсту старатељства аналого примењују прописи закона о редовном старатељству (чл. 155. Зак. о старатељству).

Функција старатеља имања престаје чим престане и узрок, који је постављање старатеља имања изазвао. Ако је старатељ имања био постављен зачетку, онда функција старатеља имања престаје:

а) или кад се дете живо роди (јер у овоме случају поставља се детету у смислу чл. II. Зак. о старатељству редован старатељ);

б) или кад се дете мртво роди;

в) или кад се докаже, да се порођај не може очекивати, јер је на пр. трудноћа уображена или лажна, пошто у таквоме случају нема старатељ о коме да се стара (чл. 162 Зак. о старатељству).

Сем ових редовних и природних начина старатељ имања може бити разрешен од старатељске дужности и у опште његова функција старатеља престаје и у свима оним случајевима, у којима престаје и редовно старатељство.

Старатељство над пунолетним лицима

И мушка и женска (неудата) лица, задобијају по навршеној 21. години потпуно способност за вршење правних послова у колико нису према § 151. Грађ. Зак. и даље задржата под родитељском влашћу.

Међутим врло често је баш у интересу извесних пунолетних лица, да буду или ограничена или и потпуно лишена права располагања, те с тога таква лица и ако пунолетна, бивају стављана под старатељство. У свима оваквим случајевима стављања под старатељство пунолетних лица, примењују се оналого прописи који важе о старатељству над малолетнима. У колико нема нарочитих прописа за старатељство над пунолетнима (чл. 137. Зак. о старатељству).

Кад већ постоји случај, да се једноме пунолетноме лицу има да постави старатељ, онда ће старатељски судија пазити, да за старатеља у првоме реду постави лице, у које има вере, да ће се најбоље старати о интересима под старатељство стављенога. То су разуме се најближи сродници. За то законодавац у чл. 138. Зак. о старатељству и наређује, да се пунолетнима, који под старатељство дођу, постави отац или мати, или муж и жена једно другога за старатеље, ако само у опште не постоје законски узроци са којих би ови за старатеље неспособни били. Овакви старатељи, дакле отац, мати, муж или жена ослобођени су од давања обезбеђења и полагања годишњих рачуна.

Случајеви у којима се једно пунолетно лице може ставити под старатељство, јесу следећи:

1) Пунолетна лица, која не стоје под очинском влашћу, а судском пресудом би била проглашена за умно оболела, — чл. 139. Зак. о старатељству.

Исти је случај и са оним пунолетним лицима, која су душевно тако немоћна, т. ј. не располажу свом јачином ума, да нису у стању да схвате значај и домашај правних послова, које предузимају.

Проглашавање извеснога лица за умно оболело бива у нарочитој контрадикторној поступку пред надлежним судом, у коме и дотично лице има свога заступника и који се завршује судском одлуком о томе.

Међутим како до коначне судске одлуке о томе, да се извесно лице за душевно болесно или немоћно прогласи, може протећи доста времена, то је у чл. 140. Зак. о старатељству, кад се предузме извиђање, да се ко због болести душевне или немоћи стави под старатељство, старатељски судија овлашћен, да му постави привременог старатеља.

Ако дотично лице буде пресудом оглашено за душевно болесно или немоћно, онда му се на место привременог старатеља поставља стални

Одлука којом се једно пунолетно лице ма и привремено ставља под старатељство, мора бити јавно обзнањена, ради трећих лица, да би ова знала, да би ови били обавештени да се са оваквим лицем не упуштају у послове (аналогија из чл. 146. Зак. о старатељству).

Последице стављања под старатељство једнога лица услед душевне болести или немоћи, су у томе, што стављено лице под старатељство са свим губи способност за вршење правних послова, које за њега предузима постављени старатељ. Так ни онда, кад би код пунолетног лица под старатељство стављеног било тако званих светлих тренутака (*lucida intervala*), па би оно у јерноме таквоме тренутку закључило какав правни посао, — овај не би имао важности, јер стављањем под старатељство такво је лице постало неспособно за правне радње све дотле, док се старатељство не скине (чл. 143. Зак. о старатељству).

У теорији је међутим веома спорно питање, да ли је пуноважан тестаменат, који овако услед душевне болести или немоћи под старатељство стављено лице начини у светлеме тренутку.

У §. 427. Грађ. Зак. истина се вели: „ко год разума и воље нема, тај ни последње воље не може имати. Дакле, који нису при свести, као: згранути, бесомучни, луди... не могу правити завештања, и ико начине нема силе ни важности.“ Овај законски пропис истина предвиђа само највећи степен деменције, у којим су болестима светли тренутци и искључени;

али питање је спорно поглавито за то, што може бити и врло лаких случајева неспособности.

Теоријски се о питању резонује обично на тај начин, што се сви правни послови деле, на правне послове међу живима и на правне послове на случај смрти.

Правне послове међу живима (*inter vivos*) не може душевно оболело и под старатељство стављено лице предузимати ни у светлим тренуцима за то, што би онда била беспредметна сва заштита њихових интереса стављањем под старатељство и бесциљно постављање старатеља. Јер ако би се оваквим лицима признало, да тако речемо, право, да у светлим тренуцима могу закључивати пуноважне правне послове с трећим лицима у погледу своје имаовине, онда увек постоји могућност, да један такав посао буде противан мишљењу и вољи постављеног старатеља, који у основици правно једини и у свему заступа такво лице. Ако би се дозволило, да душевно немоћни може у моментима светлих тренутака самостално закључивати правне послове, онда би могла наступити могућност, да душевно немоћни закључи правни посао баш о ономе истоме предмету са једним лицем, — о коме је предмету са другим лицем старалац већ расположио. Да овога не би било, усвојено је у приватноме праву за послове *inter vivos* начело, да од момента стављања под старатељство душевно болесни губи сваку способност за предузимање правних послова, па и у светлим тренуцима, за све време док старатељство постоји.

У теорији, за послове на случај смрти постоји једно са свим друго гледиште. На име послове на случај смрти (*negotia mortis causae*) могао би душевно оболели за време светлих тренутака (дакле кад је при свести) предузимати, јер ови послови (тестаменат, кодицил, легат) дејствују тек после смрти, те не постоји бојазан, да ће душевно болесни тим пословима себе оштетити.

Међу тим ваља имати на уму, да се постојање светлих тренутака не сме предпостављати, већ онај, који неко право оснива на тестаменту, начињеном од душевно болесног лица у време светлог тренутка, треба лекарским исказима да докаже да је душевно болесни у време прављења тестамената био у светлом тренутку свога ума. (§ 567. Аустр. Грађ. Зак.) Ипак треба бити врло обазрив у погледу оцене питања да ли је душевно болесно лице имало светлих тренутака. Јер медицинском је науком утврђено, да душевно болесна лица у извесним тренуцима чине утисак душевно нормалног човека тако да је лицима врло тешко веровати да имају пред собом душевно

ненормалног човека, док је то, по извесним знацима, за стручњака сасвим јасно —

Проглашење за распикућу (*cura prodigi*) И ако је сваки принципиелно властан својом имовином по вољи располагати, ипак је то располагање ограничено обзирима, које човек има према себи, својим најближим у друштву. Ко дакле лакомислено располаже својом имовином (немилице трошећи, задужујући се и отуђујући своју имовину) тај у првом реду излаже себе беди (кад све имање расточи), и онда пада на терет својима најближим или друштву, које би се о њему имало старати да не скапа од глади. Такав распикућа често оставља и децу своју без игде ичега, која опет падају на терет друштва или (ако се одаду злочину) угрожавају опстанак друштва. Са тих разлога у сва времена законодавство се трудило да, одузимањем способности за правне послове, такво лице спречи да своју имовину сасвим не упропасти (види § 273. Аустр. Грађ. Законика).

По нашем закону да би се коме због расточавања имовине одузела способност за предузимање правних послова потребно је да се дотично лице судском пресудом за распикућу прогласи (§ 41. Грађан. Закон., чл. 144. Закона о старатељству). Суд при томе треба да испита све околности: правне послове, које је дотично лице у последње време закључило, његов начин живота, издатке, које је чинило, а нарочито имовно стање, па према свему томе да оцени постоји ли опасност упропашћења имовине, која би, у интересу дотичног лица или његових најближих (потомака и жене) захтевала да се дотични за распикућу прогласи.

Чим се пак противу кога предузме извиђање да се за распикућу прогласи, старатељски судија предузеве нужне мере за осигурање имања тога лица (чл. 144 други одељак), т. ј. по аналогiji из чл. 140. поставиће дотичноме лицу привременог старатеља. Кад пресуда којом се неко лице за распикућу прогласи постане извршна, онда се поставља стални старатељ, а то се и преко јавности обзнањује због трећих лица, да би ова знала да се са распикућом не упуштају у послове (чл. 146. Зак. о старатељству).

Међутим лице које је проглашено за распикућу, може бити и ослобођено старатељства, увек онда кад сродници за то своје пристанке даду и кад се старатељски судија увери, да више не стоје узроци старатељства. Али судија може старатељство скинути увек кад нађе, да више не стоје узроци старатељства, па ма се сродници с тиме и не саглашавали (чл. 145. Зак. о старатељству).

Последице оглашавања за распикућу и стављања због тога под старатељство у томе су, што се такво лице ограничава у способности за правне радње. То је правно дејство стављања под старатељство једнога распикуће.

У осталом неспособност код распикуће за правне радње није потпуна. Распикућа се по §§ 41. и 920. Грађ. Зак. само од чести уподобљава малолетнику, — а то значи, да распикућа с обзиром на циљ стављања под старатељство, не може предузимати само оне правне послове при којима би он примао на себе и какву обавезу, већ само оне којима своју имовину увећава (поклон, легат без услова и т. д.).

Разуме се да је старатељство над распикућом без утицаја на оне правне послове, које овај закључи уверавајући у лукавој или преварној намери противну страну о својој потпуној правној способности (§ 917. Грађ. Зак.), — као и онда ако је обавеза постала из деликта или квазиделикта (§ 918. Грађ. Зак.).

У свима осталим пословима, који би ангажовали имовину оваквога лица, њега пуноважно заступа само одређени и постављени старатељ, за кога у главном важи све оно, што је напред наведено за малолетничког старатеља.

Важно је напоменити, да је и погледу прављења теста-мента распикућа у много горем положају од малолетника; јер дакле малолетник после навршене 15 године има права да тестаментално располаже својом имовином, дотле је § 426. Грађ. Зак. распикући одузето право тестаменталног располагања имовином.

Трећи случај ради кога извесно пунолетно лице може бити стављено под старатељство, то су телесни недостатци.

Старатељски ће судија увек по званичној дужности поставити старатеља оним пунолетним лицима која су глупонема а не би се могла ни средством знакова споразумевати; исто тако и онима који су слепи и глуви, или слепи и неми, ако само не стоје под очинском влашћу (чл. 141. Зак. о старатељству).

Оваква лица старатељски судија увек мора да стави по званичној дужности под старатељство, без обзира на њихове душевне способности. Правно дејство стављања овакових лица под старатељство у томе је, што оно ограничава њихову способност за предузимање правних послова онако исто као и код распикуће. Цела је разлика у томе, што би тестамент овакових лица био пуноважан (§§. 427. и 428. Грађ. З. к), ако су она само у моменту прављења теста-мента иначе била при чистој свести.

По аналогiji из чл. 146. Зак. о старатељству стављање овакових лица под старатељство, као и престанак старатељства над њима, кад отпадне која од претпоставака из чл. 141. Зак. о старатељству, — мора бити јавно обзнањено ради трећих лица.

По захтеву самог заинтересованог лица поставиће старатељски судија старатеља глупонемима, који се средством знакова не могу разумети, а не стоје под очинском влашћу (члан 142. Зак. о старатељству), и то стављање преко новина објавити. Овако одређено старатељство траје све дотле, докле сам штићеник не узјави, да му старатељ није више потребан. И у овом случају дејство стављања под старатељство састоји се у ограничавању штићеника за вршење правних послова. —

4. И одсутна лица закон узима у нарочиту заштиту. По члану 127. Закона о старатељству ако је неко пунолетно лице које не стоји под очинском влашћу, (јер има и пунолетних лица, која су задржана и у пунолетству под очинском влашћу, § 151. Грађ. Зак.) за њих не важи члан 147.:

(а) одсутно и за годину дана се за њега ништа незна;

(б) као и за она лица за која се зна где су, али су спречена да се врате и да са стране својом имовином управљају, поставља старатељ који њиховом имовином има да управља.

У оба случаја нема места постављању старатеља, ако је одсутни оставио пуномоћника за управу његовим имањем (изузимајући случај из члана 150. Закона о старатељству, на пр. пуномоћник оболи буде осуђен и затворен ради издржавања казне или падне под стечај и т. сл.)

Прелази ли годишњи приходи имовине суму од 3000 дин. онда ће се поред старатеља поставити и спомоћни старатељ. Ово старатељство над одсутним поставља се или по званичној дужности, у интересу самих одсутника (да им се имовина не би развлачила), и то бива у случајевима горе под а и б означеним и кад се стеку горе означени услови (види изузетак за тачку а у члану 139. Закона о старатељству), или у интересу трећих лица на њихов захтев, члан 145. Закона о старатељству. На пр. поверилац је одсуган а дужник хоће да плати интабулисани дуг и тражи да му се скине интабулација; дужник хоће да откаже примљену на зајам суму, да одкаже закуп каквог имања, а поверилац одсуган, један саучесник у својини неке ствари хоће да изврши извесне оправке или отуђење заједначке ствари, а други је саучесник одсуган и т. д. Ако је пак заинтересовано треће лице принуђено да против одсутнога води парницу, онда оно може — ако одсутнику није по-

стављен старатељ — тражити од суда да одсутнику за ту парницу постави заступника — § 76. Грађ. Суд. Поступ. Положај старатеља одсутниковог равна се положају старатеља имања малолетне деце (члац 187. Зак. о старатељству). И за њега важи пропис члана 36. Закона о старатељству. И ако је његова дужност старати се у првом реду о одржању имања, ипак он може предузимати и такве послове, којима је циљ увећање одсутниковог имања. Према томе он се може изјашњавати, да за одсутника прима наслеђа неког одсутнику припалог имања, али он може наслеђе примити само са пописом (чл. 151. Зак. о старатељству).

Престанак старатељства над одсутником одређује члан 152. Закона о старатељству. Кад се докаже да је одсуствујући умро или се за умрлог огласи (§. 51. Грађ. Зак.) онда његова имовина припада његовим наследницима којима се, ако су малолетни, одређује редовно старатељство. Ако су пак наследници непознати, одредиће се у смислу члана 161. Зак. о старатељству старатељ имања (који може бити и дотадашњи старатељ одсутника) ради одржања посмртног имања. Ради знања и управљања трећих лица потребно је, да се и стављање и скидање старатељства према одсутним лицима јавно обзнани — члан 153. Зак. о старатељству. —

5) Пунолетно лице које буде осуђено на робију или заточење не може правне послове у погледу своје имовине предузимати, док је на робији или заточењу. У овом случају старатељски судија поставиће дотичном лицу старатеља имања питајући за мишљење у погледу лица, које се има за старатеља поставити, и осуђеног — члан 154. Закона о старатељству и § 17. Зак. Казн.

Аналога примена прописа о старатељству над малолетним на старатељство над пунолетним лицима. — Правило је да се, као што је већ речено, прописи који се тичу старатељства над малолетним лицима примењују и на пунолетна лица. Нарочито пак:

1) Прописи о томе која се лица имају постављати за старатеље малолетницима (члан 17., 18., и 20. у вези са 132. Закона о старатељству), која не могу бити за старатеље постављена (члан 21.), која могу одбити понуђено старатељство (члан 23., 24. и 27.), важе и за старатељство над пунолетним лицима. —

2) Што се тиче надлежности који ће старатељски судија у случају потребе поставити пунолетном лицу старатеља, ме родаван је пропис члана 6. Закона о старатељству. „Кад се пак пунолетна лица имају под старатељство да ставе, то ће

им такво одређивати онај судија, који би иначе за њих надлежан био“.

За постављање старатеља пунолетноме лицу надлежан је старатељски судија онога првостепенога суда, у чијем подручју пунолетник стално пребива (§ 28. Грађ. Суд. Пост.). Пунолетноме странцу поставиће старатеља судија онога првостепенога суда, на чијој територији дотични странац стално живи, и ако нема стално место пребивања онда судија онога првостепенога суда, на чијој територији дотични странац живи, а ако нема место пребивања, онда судија онога првостепенога суда на чијој се територији странац налазио у моменту кад је наступила потреба за постављање старатеља (§. 32. Грађ. Суд. Пост.). Ако пунолетно лице, које има више места пребивања има да се стави под старатељство, надлежан је судија онога суда на чијој се територији налази непокретно имање (§. 36. Грађ. Суд. Пост.). Ако нема непокретног имања, а има више места пребивања, онда судија онога суда на чијој се територији пунолетно лице налази у моменту постављања старатељства. Ово исто правило важи и онда, ако пунолетно лице нема непокретног имања, а нема ни сталног места пребивања. Кад настане потреба, да се одсутноме пунолетноме лицу има да постави старатељ, важе ова иста правила; у последњем реду надлежан је старатељски судија онога првостепенога суда на чијој је територији одсутни последњи пут живео пре своје одсутности.

3) Права и дужности старатеља над пунолетним лицима у главном су она иста која и старатеља над малолетним лицима. Дужност старатеља је и у оваквоме случају, да се поред вођења бриге о имовини под старатељство стављенога, брине и о његовој личности (на пр. лечењу и т. д.).

И овакав старатељ дужан је о управи имаовином полагати рачуне старатељском судији сем кад је то отац или мати, муж или жена (чл. 138. Зак. о старатељству).

И овакав старатељ, сем оних из чл. 138. Зак. о старатељству мора дати обезбеђење (чл. 79. и 84. Зак. о старатељству). — и има права на старатељску награду и накнаду трошкова учињених око старања за стараникову имаовину (чл. 39. Зак. о старатељству).